

Měřínský, Zdeněk

Sídlištní objekty, jámy, kůlové jamky a žlábký prozkoumané při výzkumu velkomoravského pohřebiště LI Velkých Bílovic, okr. Břeclav

Archaeologia historica. 1984, vol. 9, iss. [1], pp. 39-64

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139490>

Access Date: 01. 12. 2024

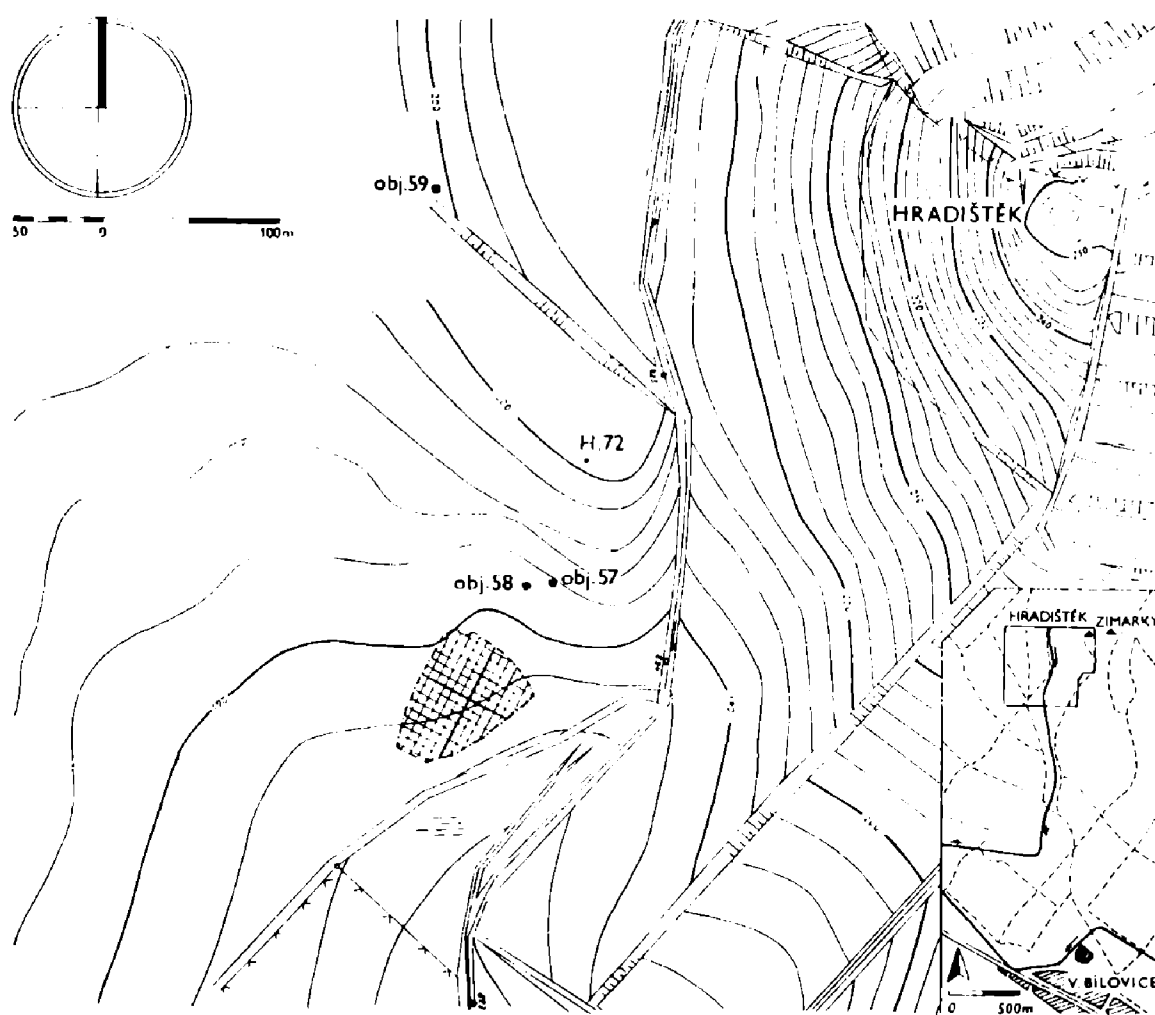
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Sídlištní objekty, jámy, kúlové jamky a žlábký prozkoumané při výzkumu velkomoravského pohřebiště u Velkých Bílovic (okr. Břeclav)

ZDENEK MĚRINSKÝ

Velkomoravské kostrové pohřebiště u Velkých Bílovic bylo objeveno na sklonku roku 1975 při rozsáhlých rekultivačních pracích v trati „Úlehly“ asi 2,3 km severně od obce (obr. 1). Vzhledem k rekultivaci zde roku 1976 proběhl záchranný výzkum, při němž ke čtyřem hrobům prozkoumaným v roce 1975 dr. J. Ungerem z RM Mikulov a pracovníky expedice AÚ ČSAV v Mikulčicích přibylo na systematicky zkoumané ploše kolem 3 400 m² dalších 68 hrobů a ojedinělý hrob č. 72 mimo vlastní plochu výzkumu. Střední část lokality byla bohužel při zahájení rekul-

Obr. 1. Skica s vyznačením polohy velkomoravského pohřebiště u Velkých Bílovic (okr. Břeclav) a umístění lokality i okolních zkoumaných sídlištních objektů v terénu. Prozkoumaná plocha je vymezena čerchovanými čarami a naznačením čtvercové sítě.

Obr. 2. V. Bilovice (okr. Brno-sl. v. s.). Celkový plán pohřebiště. Objekty (řady, kál, jamky, zléby atd.) vyznačeny plně.

tivace zničena (srov. Měřínský, NZ v archívu AÚ Brno, čj. 1725/78; Měřínský–Stloukal 1982; Měřínský 1985).

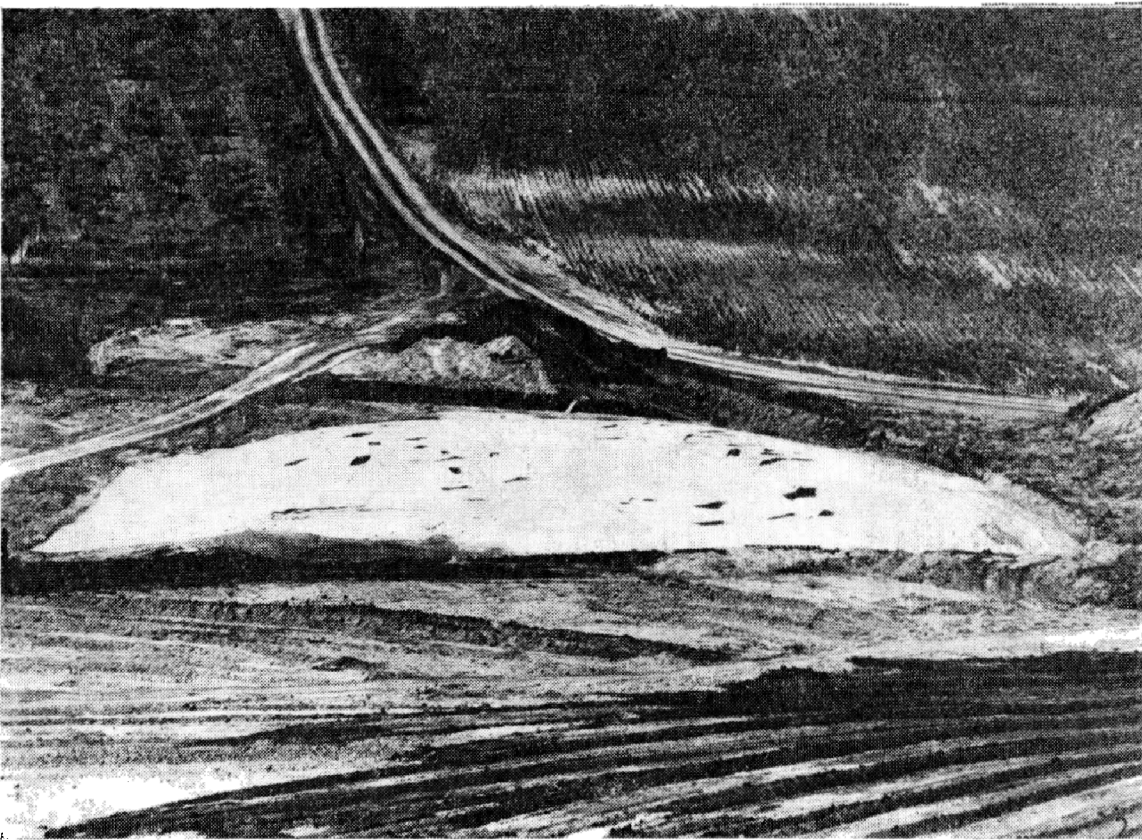
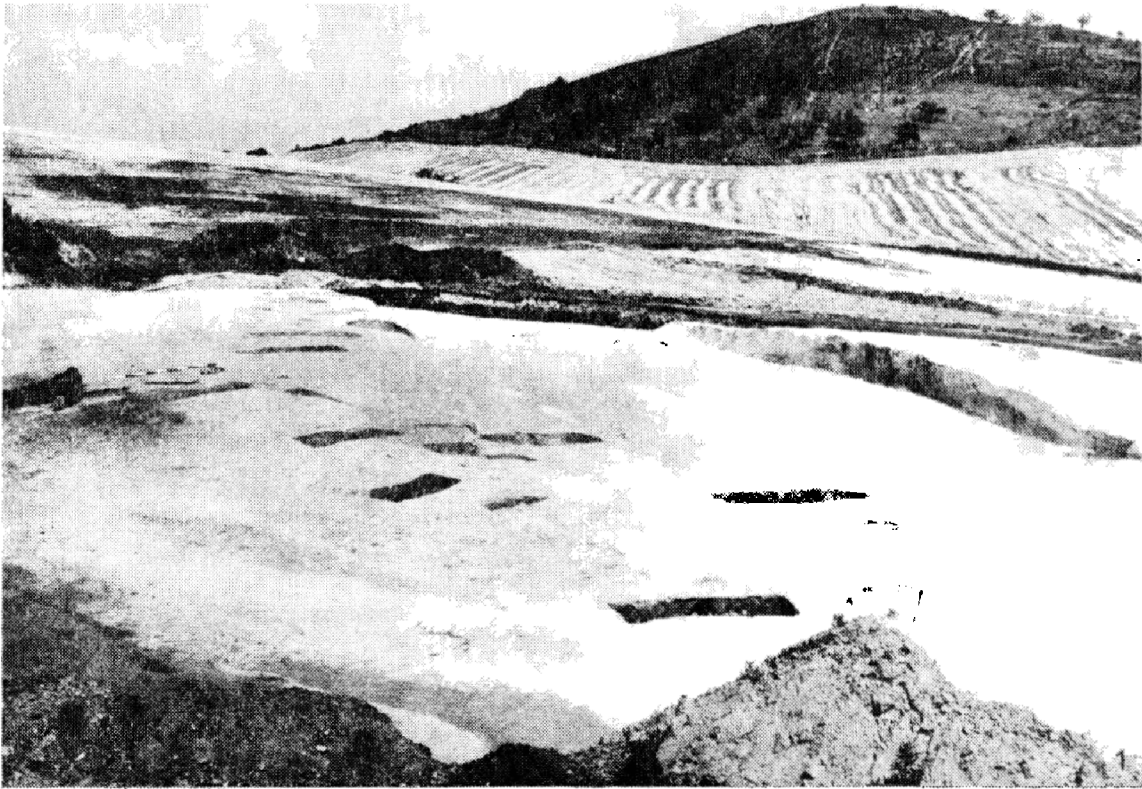
Nekropole sama náležela počtem 72+1 prozkoumaných hrobů k menším venkovským pohřebištím (srov. obr. 2). Kostru pohřbívání tvořily hroby v mohutných hrobových jamách s bohatší výbavou a s dřevěnými úpravami. Dřevěné úpravy se vyskytovaly asi v 50 % hrobů. Zvláštní úpravu představovaly pohřby ve výklencích, jichž bylo prozkoumáno 9. Kostry ležely až na jeden případ (hrob č. 51) na zádech. Celkem 72,6 % hrobů obsahovalo nějaký předmět hrobové výbavy, což charakterizuje nekropoli jako bohatou na nálezy. Mezi inventářem však zcela chyběly exkluzivní šperky z drahých kovů a technologicky náročné výrobky. V hrobech se nejčastěji vyskytovala štipaná industrie, keramika, železné nože a bronzové náušnice. Vzhledem k počtu pohřbených jedinců bylo na nekropoli nalezeno mnoho zbraní (13,7 %). Datování nekropole založené na analýze předmětů hrobové výbavy je rámcově vymezeno přelomem 8. a 9. století až 1. čtvrtinou 10. století. Lze se domnívat, že původně byly hroby ve Velkých Bílovicích alespoň částečně pod mohylami (srov. Měřínský 1985).

Kromě kostrových hrobů bylo prozkoumáno dalších 56 objektů (z nichž 7 byly velké zahloubené jámy a zbytek žlábků a kúlové jamky) a byl začištěn velký kamenný rozpad ve východním rohu nekropole, o kterém se zjistilo, že se jednalo o přírodní útvar (obr. 12, 15). Mimo systematicky zkoumanou plochu byly prozkoumány tři další jámy (obj. č. 57–59; srov. obr. 1, 17). Právě sídlištní objekty, kúlové jámy atd. jsou tématem tohoto článku. Nejprve si stručně povšimněme přírodních poměrů na lokalitě.

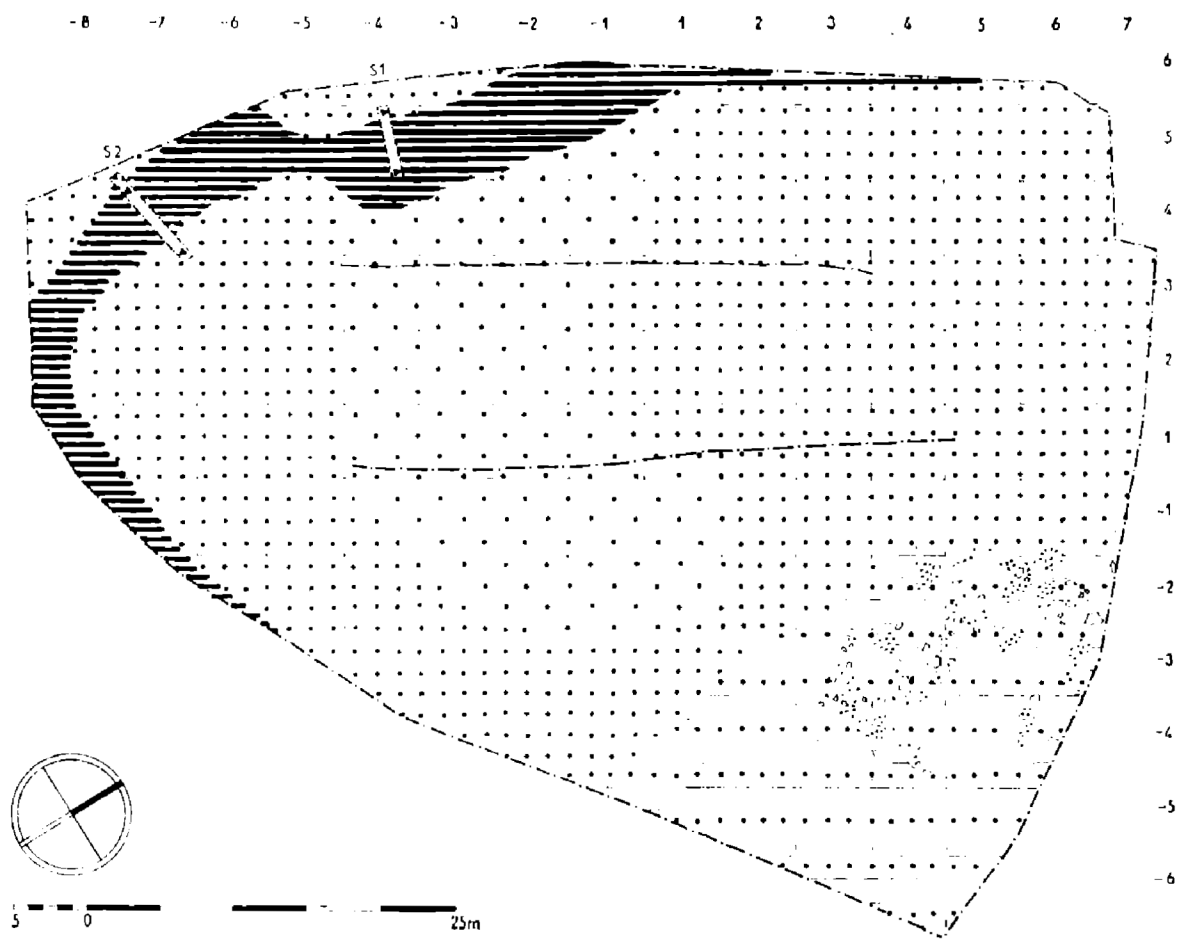
Pohřebiště leželo na vyvýšeném místě vysunutém do inudace, na pravém břehu drobného vodního toku v nadmořské výšce 187–190 m. Plocha s hroby se rozprostírala na táhlém hřbetu při patě svahu s jihovýchodní expozicí (srov. obr. 1, 19). Svah měl v těchto místech členitý mikrorelief, který byl v nejmladším geologickém období vyrovnán akumulací spraše a splachových sedimentů. Původně byl prostor nekropole na jakémisi poloostrově vysunutém do inundace. Střed pohřebiště se nacházel asi 430 m jihozápadně od vrcholu „Hradištěk“ se zbytky středověkého hrádku, který tvoří významnou dominantu údolí i celého okolí Velkých Bílovic (obr. 1, 3:1; Měřínský, NZ v archívu AÚ Brno, čj. 349/80; Měřínský 1978). Lze předpokládat, a dokládají to i vzpomínky některých pamětníků v obci, že v minulosti bylo celé údolí severně od nekropole mnohem zavodněnější a močálovitější, než je dnes po melioračních úpravách. Geomorfologické poměry na lokalitě jsou nejlépe patrné z posudku A. Ivana (srov. Měřínský, NZ v archívu AÚ Brno, čj. 1725/78, 5–6), z něhož vyplývá, že geologický podklad naleziště je tvořen miocénními, pravděpodobně sarmatskými jemnozrnnými písky, které v severozápadní části vystupují až k povrchu terénu. Jsou zde křížovité rozvrstveny a obsahují zbytky četných schránek mořské fauny. K jihovýchodu jsou překryty sprašemi a soliflukčními sedimenty o mocnosti do 1 m.

Pedologický průzkum okolí pohřebiště i samotné odkryté plochy provedl V. Kment (srov. Měřínský, NZ v archívu AÚ Brno, čj. 1725/78, 6–7). Oblast západně od pohřebiště tvoří spraše s příměsí vátých písků. Přes lokalitu samotnou běží směrem od severu k jihu pruh neogenních písků, končící na okraji údolí potoka, kde probíhá pás nivní glejové půdy. Nivní vápnité naplaveniny jsou zrnitostně lehčí hlíny a glejový proces probíhal v hloubce asi 70 cm. Vedle oblasti neogenních písků vede od severu k jihu oblast neogenního jílu, která zasáhla východní roh zkoumané plochy. Také ona končí na okraji údolí a přechází v nivní půdu. Protější svah údolí tvoří oblast dvou substrátů, a to neogenních jílu na neogenním písku. Mocnost jílovitého horizontu je asi 50–60 cm (srov. obr. 4, 5).

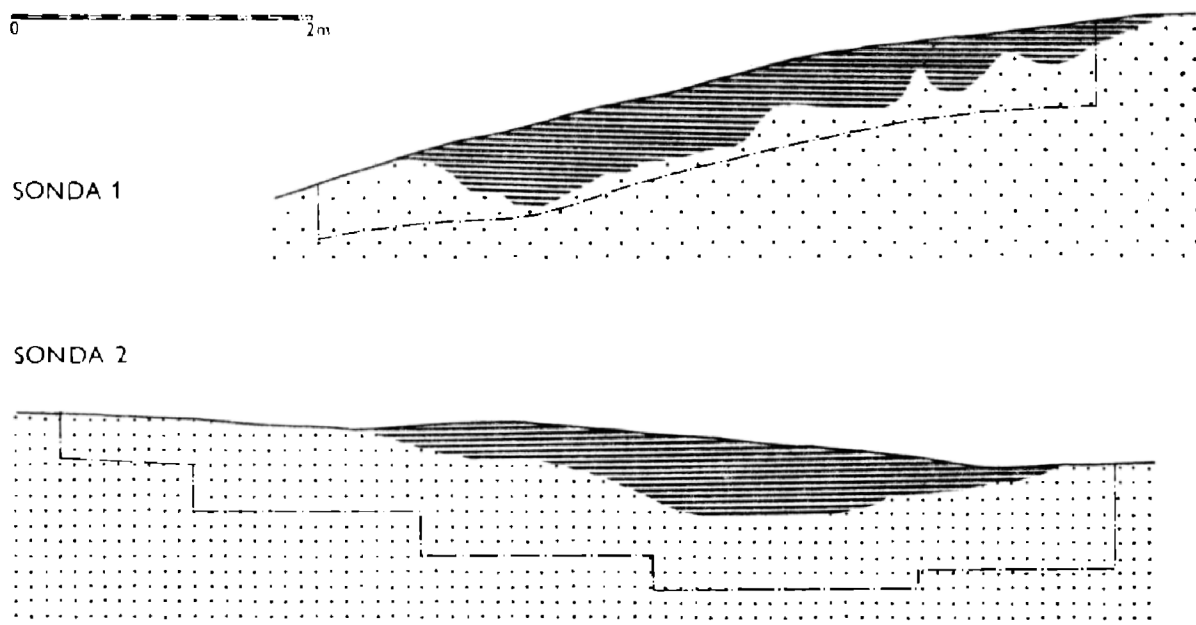
Na zkoumané ploše dosahoval povrchový humusový horizont mocnosti 40 až

Obr. 3. V. Bilovice (okr. Břeclav). 1 — pohled na plochu pohřebiště od JZ s Hradiškem v pozadí; 2 — pohled na plochu pohřebiště od SV z vrcholu Hradištku.

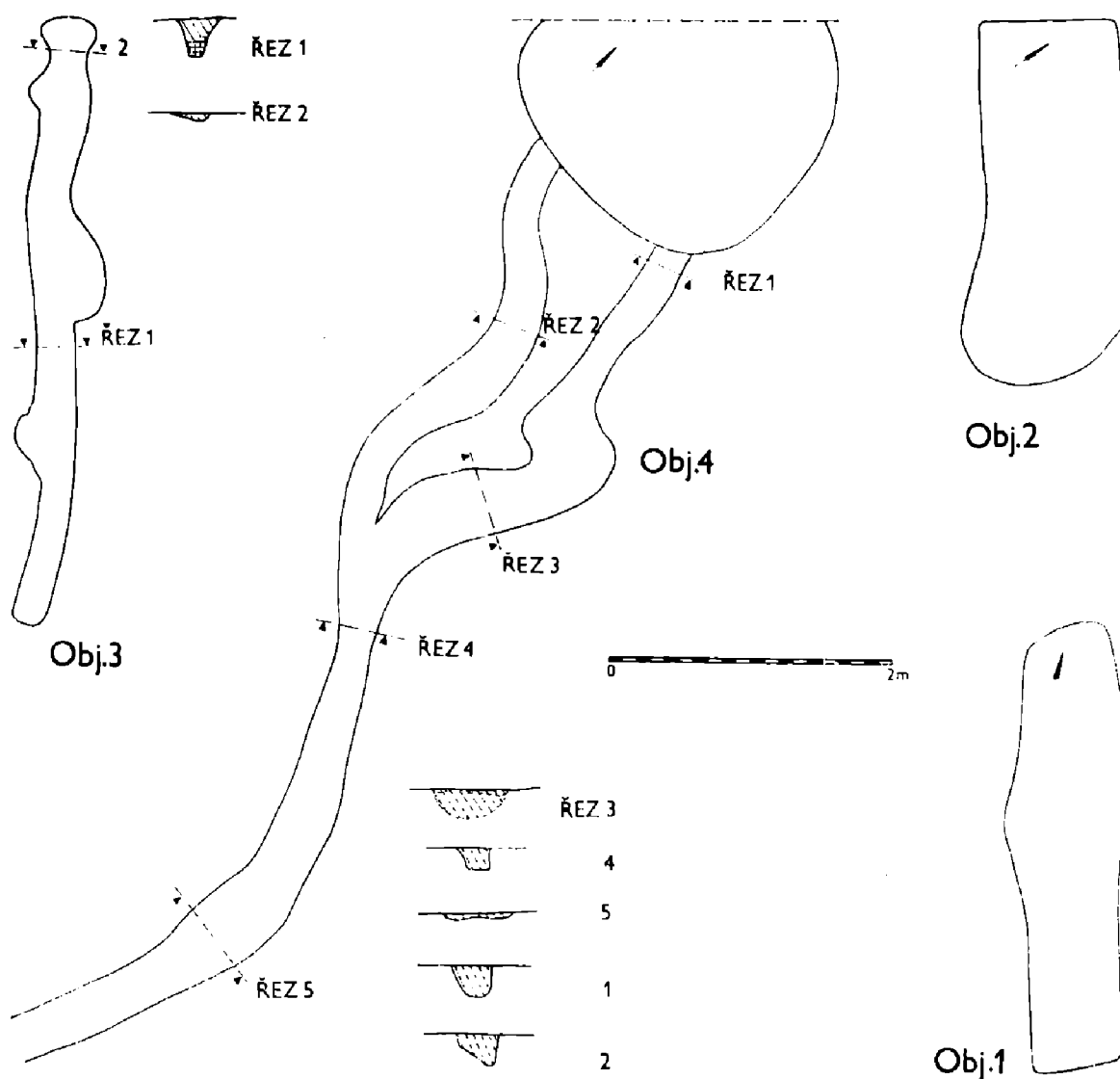

Obr. 4. V. Bilovice (okr. Břeclav). Pedologické poměry na pahřebli. Vodorovné silné šrafy – pruh nivní glejové půdy, hustší tečkování – neogenní písek, řídkší tečkování – neogenní písek s asi 25 cm mocnou písčito-hlinitou terasou, tečky s vodorovnými šrafy – neogenní jíł (tégł) s kamenným rozpadem na povrchu. S1 a S2 – pedologické sondy. Čerchované čáry vymezují prostor zničený na podzim 1975.

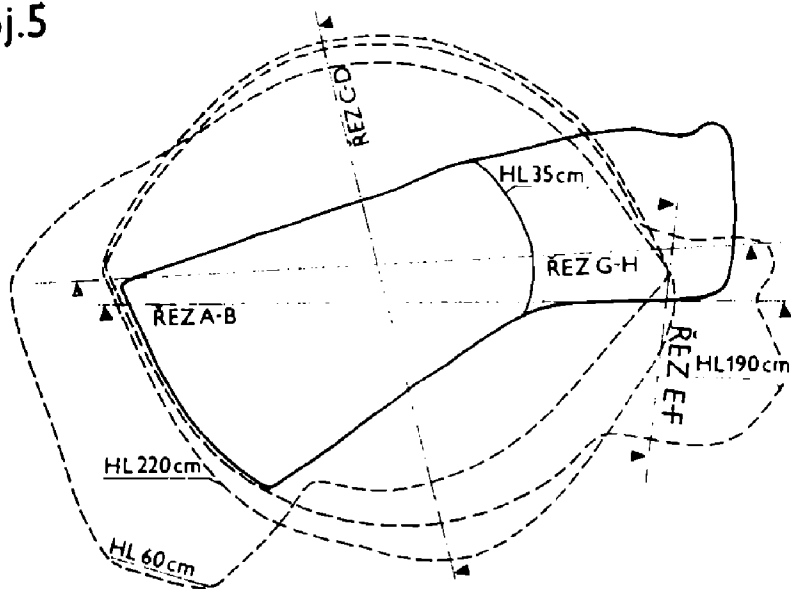
Obr. 5. V. Bilovice (okr. Břeclav). Profily získané v sondách S1 a S2 přes pruh nivní glejové půdy.

90 cm. Největší mocnost přes 2 m měla povrchová půda v západním rohu zkoumané plochy a při jejím jihozápadním okraji. Byla jí zanesena původní proláklina, kterou patrně přitékal malý vodní tok do potoka. Pod mocnými nánosy povrchových, částečně asi splachových vrstev se nacházel pruh nivní glejové půdy s nivními vápnitými uloženinami. Tento pruh široký 3–5,5 m sledoval obloukem severozápadní, jihozápadní, západní a jižní okraj odkryté plochy. Dva kontrolní řezy (S 1, S 2) prokázaly, že mocnost této vrstvy byla maximálně asi 50–60 cm a nasedala na neogenní písek (obr. 5). K podobným závěrům o hloubce a průběhu této vrstvy dospěly i výsledky geofyzikálního měření (strov. Měřínský, NZ v archívu AÚ Brno, čj. 1725/78, 9; Ludikovský–Hašek 1978, 137). Proláklina stejného charakteru, ale bez nivní glejové půdy se nacházela i při severovýchodním okraji zkoumané plochy, kde povrchové humusové vrstvy dosahovaly mocnosti 130–170 cm a taktéž zarovnávaly původně členitější mikrorelief terénu. Nasedaly zde na vrstvu neogenního jílu (téglu), který zaujímal celý východní roh skryté plochy. V něm se také nacházel zhruba na ploše 15×15 m shluk větších i menších balvanů, tvořený slabě vápnitým miocenním pískovcem (obr. 12, 13, 15). Jejich odkryv ukázal, že se nacházely na styčné ploše kvartérních a terciérních sedimentů. S největší pravdě-

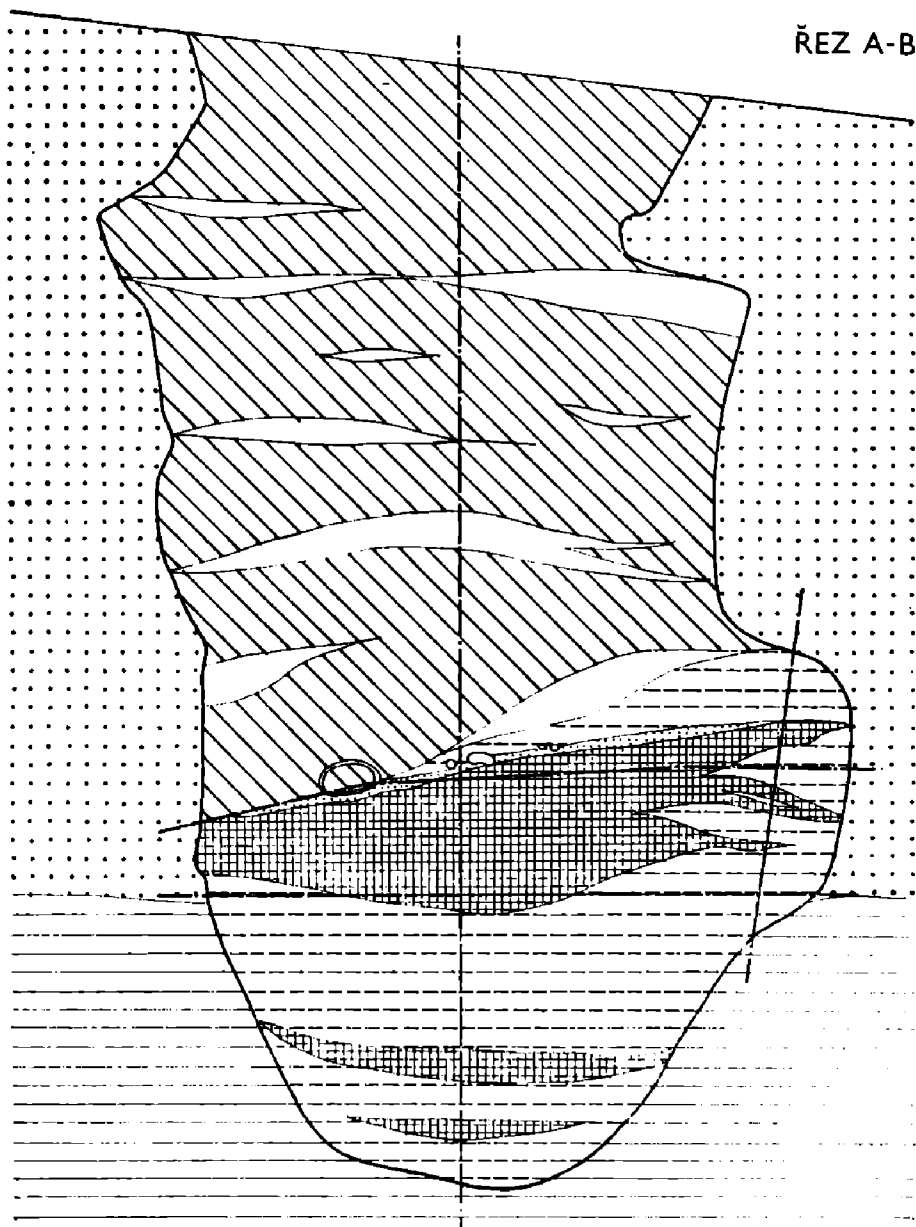

Obr. 6. V. Bilovice (okr. Břeclav). Obj. č. 1–4. Půdorysy a řezy přes žlábký.

Obj.5

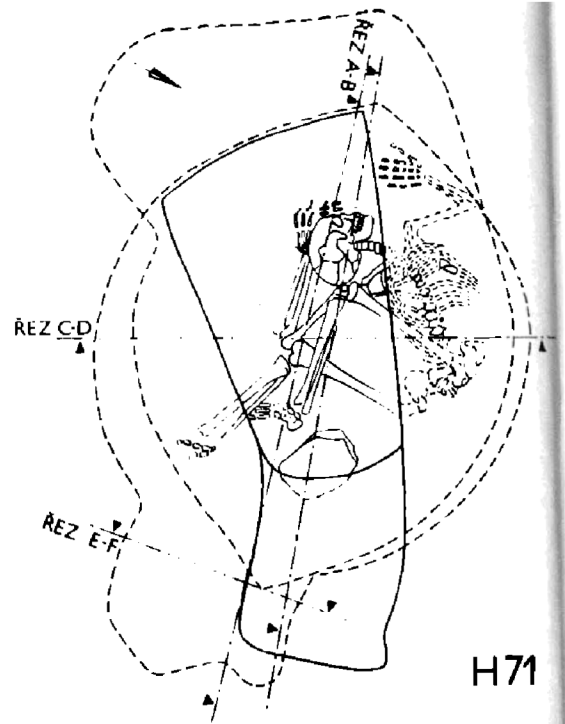
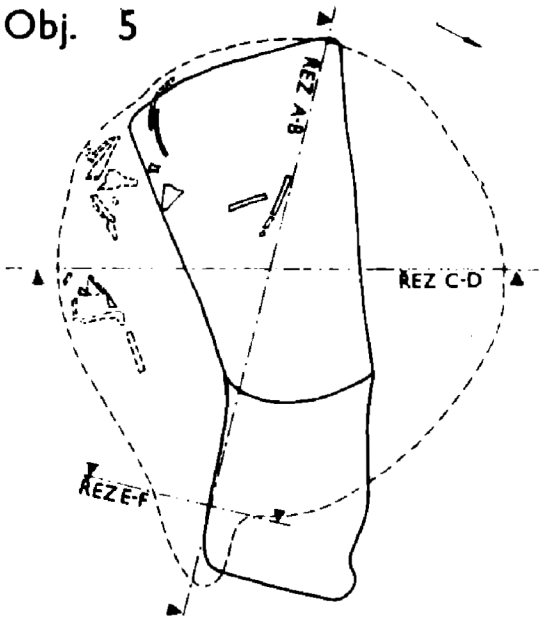

Obr. 7. V. Bilovice (okr. Břeclav). Obj. č. 5, celková situace a řez A-B.

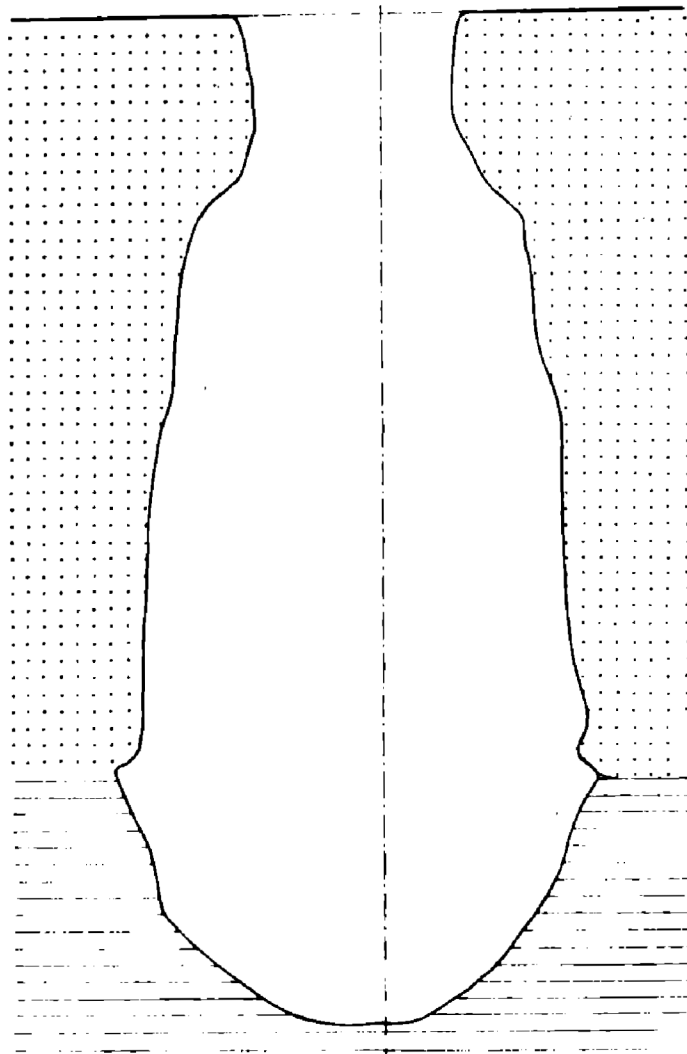

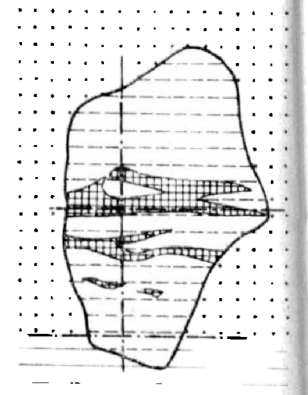
Obj. 5

H71
v obj. 5

ŘEZ C-D

ŘEZ E-F

0 cm150

Obr. 8. V. Bílovice (okr. Břeclav). Obj. č. 5, půdorysná situace ve vrstvě s vhozenou kostrou č. 71, situace vrstvy se zvířecími kostmi (hl. 230 cm) a řezy C-D, E-F.

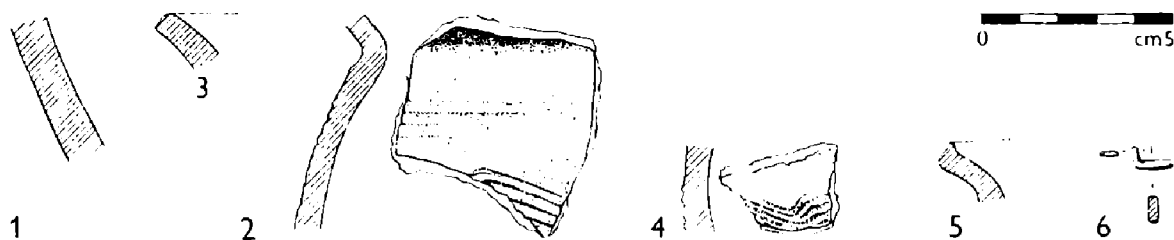
podobností bylo kruhové rozmístění kamenů výsledkem geologickomorfolozických procesů. Pokud by se dalo vůbec počítat s lidským zásahem, připadal by v úvahu jen před usazením nejmladších spraší, tzn. nejspíše v interstadiálu W₂/W₃ (srov. posudek A. Ivana v NZ v archívu AÚ Brno, čj. 1725/78, 5–6). Podloží největší části nekropole tvořil neogenní písek s překryvem humusového horizontu do 40 cm. Zrnitostně se jednalo o lehčí hlínu, a ta nasedala přímo bez přechodu na písek. Od severozápadu směrem na středový bod odkryté plochy a k vrstvě téglu zasahoval jazykovitý výběžek neogenního písku s humusovým horizontem místy až do 90 cm. Pod ním se nacházela asi 25 cm mocná zahliněná (píscitohlinitá) terasa s 26^{0/0} jílu a od 115 cm terasa čistého písku (4–6^{0/0} jíln. částic). Nad jílovitým podložím obsahovala ornice 38^{0/0} jílnatých částic a byla klasifikována jako lehčí hlína.

Již výše jsme se zmínili o faktu, že při výzkumu velkomoravského pohřebiště u Velkých Bílovic bylo prozkoumáno 56 objektů, byl začištěn velký kamenný rozpad ve východním rohu nekropole a mimo systematicky zkoumanou plochu byly prozkoumány tři další objekty (č. 57–59; srov. obr. 1–2).

Od jižního k západnímu rohu nekropole jsme zjistili 6 kúlových jamek (obj. č. 51–56), které lemovaly okraj pohřebiště v linii 0,5 až 3 m za posledními hroby. Dvě jamky (obj. č. 49–50) byly odkryty i při severozápadním okraji a linie 7 jamek (obj. č. 38–44) lemovala severní roh pohřebiště. Mezi jednotlivými hroby na vnitřní ploše nekropole nebyly mimo linii jamek č. 45–48, o nichž se ještě zmíníme, žádné kúlové jamky nalezeny (srov. obr. 2, 16). Toto zjištění posiluje domněnku, že kúlové jamky, které jsme našli při okraji nekropole, jsou pozůstatkem nějakého oplocení nebo ohraničení pohřebiště. I když zbytky takového ohraničení nebyly dosud při archeologických výzkumech středohradištních nekropolí zachyceny, řada autorů je předpokládá (Niederle 1911, 371; Eisner 1966, 410; Dostál 1966, 15).

V severním rohu a ve středu severovýchodní strany pohřebiště se nacházely dva studnovité útvary (obj. č. 5 a 6), hluboké 365 a 270 cm (obr. 2, 7–9, 10:1–2, 11). Hlubší útvar v severním rohu (obj. č. 5), který obsahoval vhozenou lidskou kostru, ležel přímo v místech předpokládaného vchodu na pohřebiště a patrně byl určitým způsobem ohrazen (obr. 2, 6, 16). Svědčí o tom linie kúlových jamek (obj. č. 45–48), orientovaná zhruba S–J a umístěná jihozápadně od obj. č. 5, i stejně směřovaný žlábek (obj. č. 3), datovaný středohradištními střepy (obr. 18:7–8), jenž se nacházel východně od studnovitého útvaru (obj. č. 5). Souvislost obou studnovitých útvarů s pohřebištěm naznačuje fakt, že respektují půdorysné uspořádání nekropole a obj. č. 5 se nacházel v severním rohu pohřebiště právě v místech předpokládaného vstupu do arcálu nekropole. Obj. č. 5 můžeme na základě nepříliš početných nálezů keramiky (obr. 9) datovat do středohradištního období. Obj. č. 6 měl podobný půdorys, profil i zásyp shodného charakteru, a tudíž můžeme uvažovat o jeho přibližně stejném stáří.

Složitější otázkou představuje určení funkce obou jam. Zejména u objektu č. 5 došlo při postupném zasypávání k odpadání písku v horních partiích do jámy. Přesto zůstal dochován vstupní půdorys, rýsující se jako hrobová jáma s otvorem

Obr. 9. V. Bílovice (okr. Břeclav). Nálezy ze zásypu šachty studnovitého obj. č. 5 s vhozenou kostrou č. 71. 1: i. č. AÚ CSAV v Brně 17 867 – 295/76; 2: 297/76; 3: 296/76; 4: 298/76; 5: 299/76; 6: 300/76.

105×65 až 45 cm ve dně (srov. obr. 7, 10:2). Pak následovala vlastní šachta. Celkový tvar, půdorys i fakt, že oba objekty byly vyhloubeny v písku a zapadají do systému uspořádání pohřebiště, vylučují interpretaci objektů jako obilních jam. Naopak vymletý klínovitý prsteneček ve stěně obj. č. 5, jenž vznikl nepochybně působením vody, nás přivedl na myšlenku, že se jednalo o studny. I když nezpevněné studny jsou ve slovanském prostředí poměrně vzácné (srov. Tribula 1966, 68), byla nezpevněná studna s podobným od vody vymletým prstencem zjištěna například na Pohansku u Břeclavi nebo v Pobedimi „Na laze“ (Dostál 1978, 141; Vendtová 1966, 422). Studny na pohřebišti souvisely pravděpodobně s kultovními praktikami staroslovanské populace pohřbívající na nekropoli. Častější jsou nálezy studen s dřevěnou nebo kamennou konstrukcí, z nichž jmenujme např. studnu z jižního předhradí Pohanska u Břeclavi, Starého Města u Uh. Hradiště, M. Trní, Jelšovců atd. (Dostál–Vignatiová–Šik 1980, 30; Hrubý 1965, 159–163; Kraskovská 1959; Vendtová 1966; Vignatiová 1982; Významné slovanské náleziska 1978, 162–165).

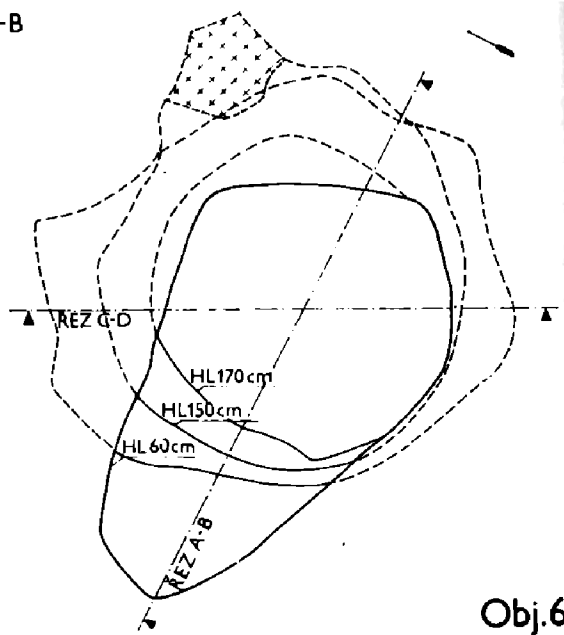
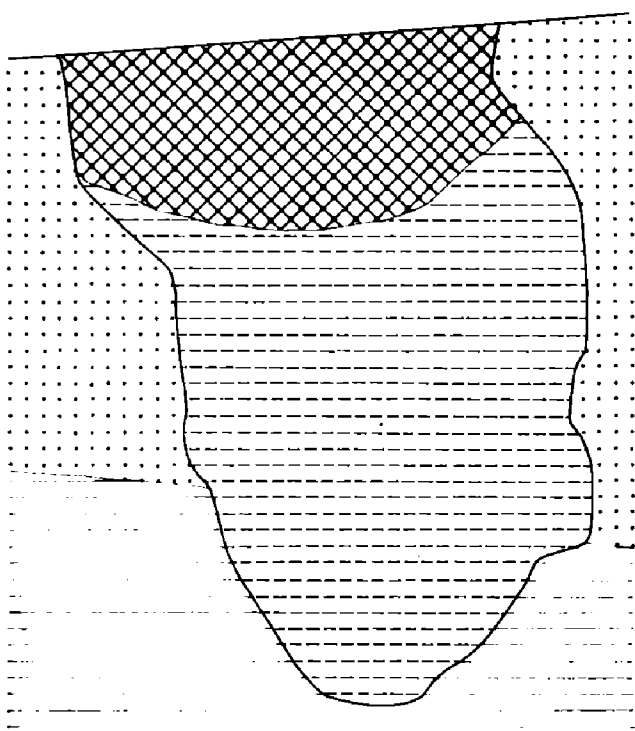
Rada pramenů dokládá uctívání studánek a jiných vodních zdrojů Slovy (Niederle 1916, 26–31; 1953, 287). Z mladšího období 11.–12. století a v poněkud složitější etnické situaci byla studna zjištěna na pohřebišti v Zalaváru (Sós 1960, 281). Z etnografických materiálů víme, že voda, hlavně pramenitá, byla očisťujícím prostředkem skutečným i pověrečným (Tomeš 1966, 287; Jeřábek 1961, 145–147 tam další lit.). Á. Cs. Sós (1954, 268) i J. Eisner (1966, 406) soudí, že studna na pohřebišti v Zalaváru měla vztah k pohřebním hostinám. Také v bílovickém obj. č. 5 bylo v hloubce 230 cm (+60–70 cm povrch. vrstev) nalezeno 79 kostí ovce domácí (Ovis aries) ve stáří asi 1 roku (obr. 8; srov. Měřínský, NZ v archívu AÚ Brno, čj. 1725/78, 109–112; Kratochvíl 1980; NZ v archívu AÚ Brno, čj. 592/78). Ještě závažnější nález byl učiněn v hloubce 210 až 180 cm (+60–70 cm). Ležela tam vhozená kostra lidského jedince neurčitelného pohlaví ve věku 16–18 roků. Podle antropologických zjištění trpěl tento člověk dosti zřetelným defektem – srostlící středních řezáků s nadpočetnými zuby. Defekt mohl být i příčinou neobvyklého pohřbu (Měřínský–Stloukal 1983). Vzhledem k tomu, že kostra ležela asi 90–120 cm nade dnem na zásypových vrstvách (obr. 7, 8, 10:1), neplnil jistě v době vhození těla nalezeného jedince studnovitý útvar svoji původní funkci.

Studnovitý objekt č. 5 mohl mít na jedné straně souvislost s určitými magickými obřady očistného a ochranného charakteru a na druhé straně bývá předpokládána souvislost takových studen s pohřební hostinou – stravou (Eisner 1966, 406), což signalizují i nalezené kosti ovce (Ovis aries). Na základě představ o ochranné (apotropajní) a očistné moci studny v severním rohu pohřebiště můžeme vysvětlit, proč se do ní v době jejího zániku dostalo i neobvykle uložené tělo mladého člověka výjimečného vzhledu se srostlícemi obou horních prvních řezáků, kterými jistě vyvolával ve vesnickém společenství pověrečné představy o jedinci nadaném nadpřirozenými vlastnostmi (Mjartan 1953, 113, 132; srov. Čsl. vlastivěda 1968, 556).

Obdobu k situaci zjištěné v obj. č. 5 z Velkých Bílovic známe z Bratislavy, kde došlo v roce 1969 v suterénních prostorách Academie Istropolitany (dnešní Jiráskova ul. č. 5) k objevu spodní části kruhové jámy o $\varnothing$ 172–173 cm, která obsahovala 7 lidských koster. Okraj jámy v horizontu koster byl lemován 13 sekerovitými hřivnami a datován několika zlomky středohradištní keramiky nejpozději do poloviny 10. století (Vallašek 1972, 229–232, 245–246). Původní hloubka jámy z Academie Istropolitany 365 cm odpovídá hloubce obj. č. 5 z V. Bílovic (365 cm). Průměr bratislavského objektu byl o 28 až 42 cm větší než maximální rozměry většího velkobílovického studnovitého útvaru. A. Vallašek interpretuje nálezovou situaci v suterénu domu Jiráskova ul. č. 5 v Bratislavě jako studnu, která byla druhotně v 1. polovině 10. století použita k rituálnímu pohřbu (Vallašek 1972, 246–248). Jeho závěry se tedy do značné míry shodují s naší interpretací, pro niž

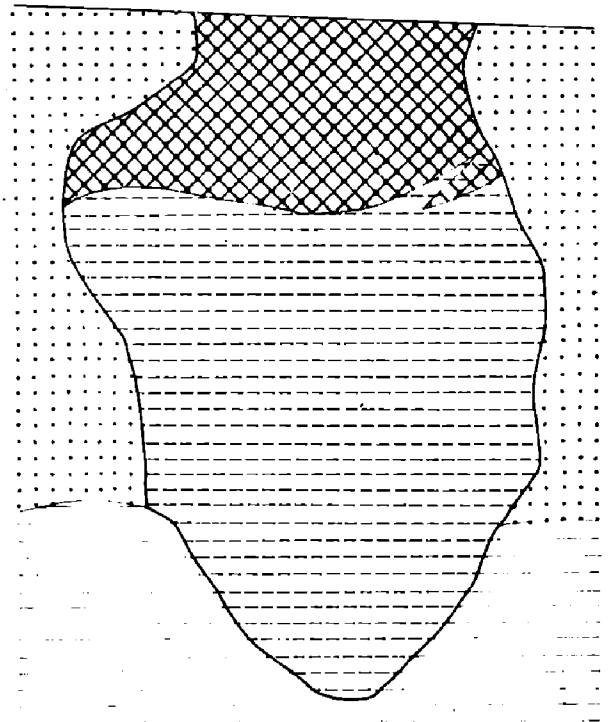
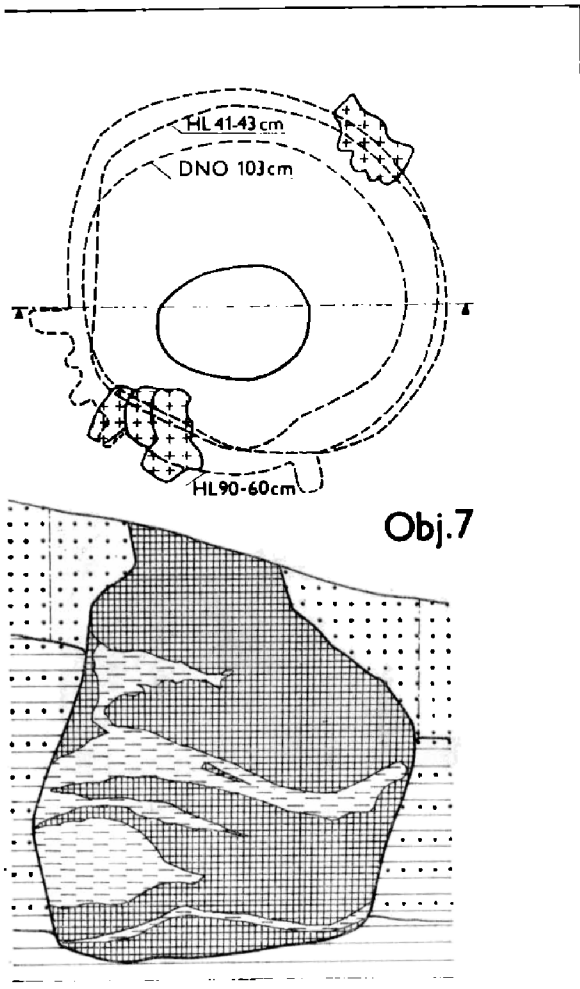

Obr. 10. V. Bilovice (okr Břeclav). 1 – kostra č. 71 vhozená do obj. č. 5; 2 – pohled na vstupní otvor do šachty obj. č. 5; 3 – obj. č. 7, řez objektem.

Obj. 6

REZ C-D

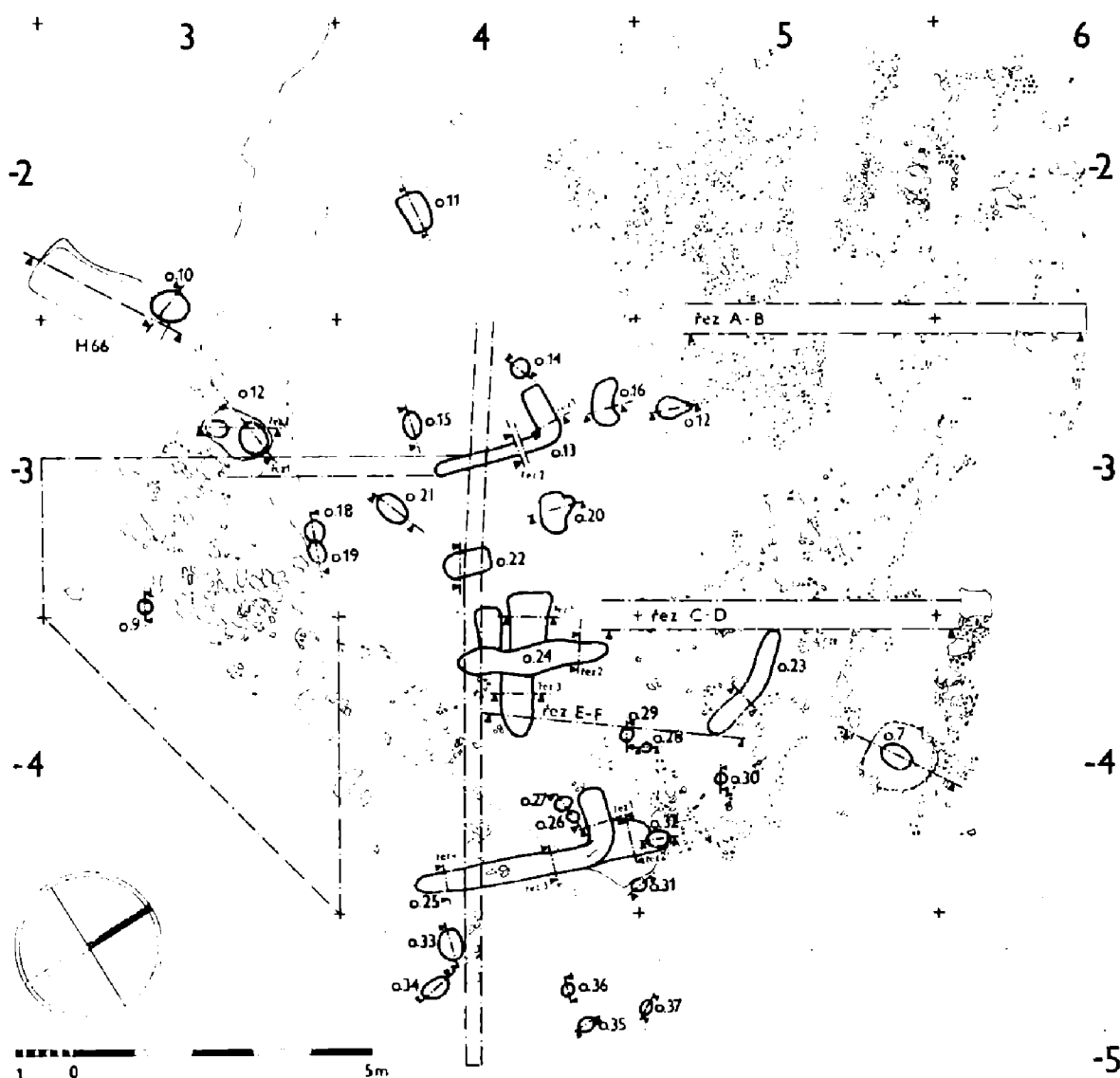

0 cm 150

Obr. 11. V. Bílovice (okr. Břeclav). Obj. 6, půdorys a řezy A-B, C-D. Obj. 7, půdorys a řez.

svědčí poloha objektu, jeho tvar a půdorys i nálezy. V budoucnosti se snad podaří odkrýt podobné útvary na dalších venkovských nekropolích, a tím bezpečně prokázat i funkci velkobilovického objektu č. 5. Bez zajímavosti není, že například na pohřebišti v trati „Kotvice“ u Uherského Hradiště se v severovýchodním rohu nekropole nacházel zahlabený objekt s velkou jámou po kůlu umístěnou mezi dvěma ohništi. Autorka výzkumu K. Marešová interpretuje objekt jako obřadní nebo kultovní místo (Hrubý–Marešová 1975, 28, obr. III).

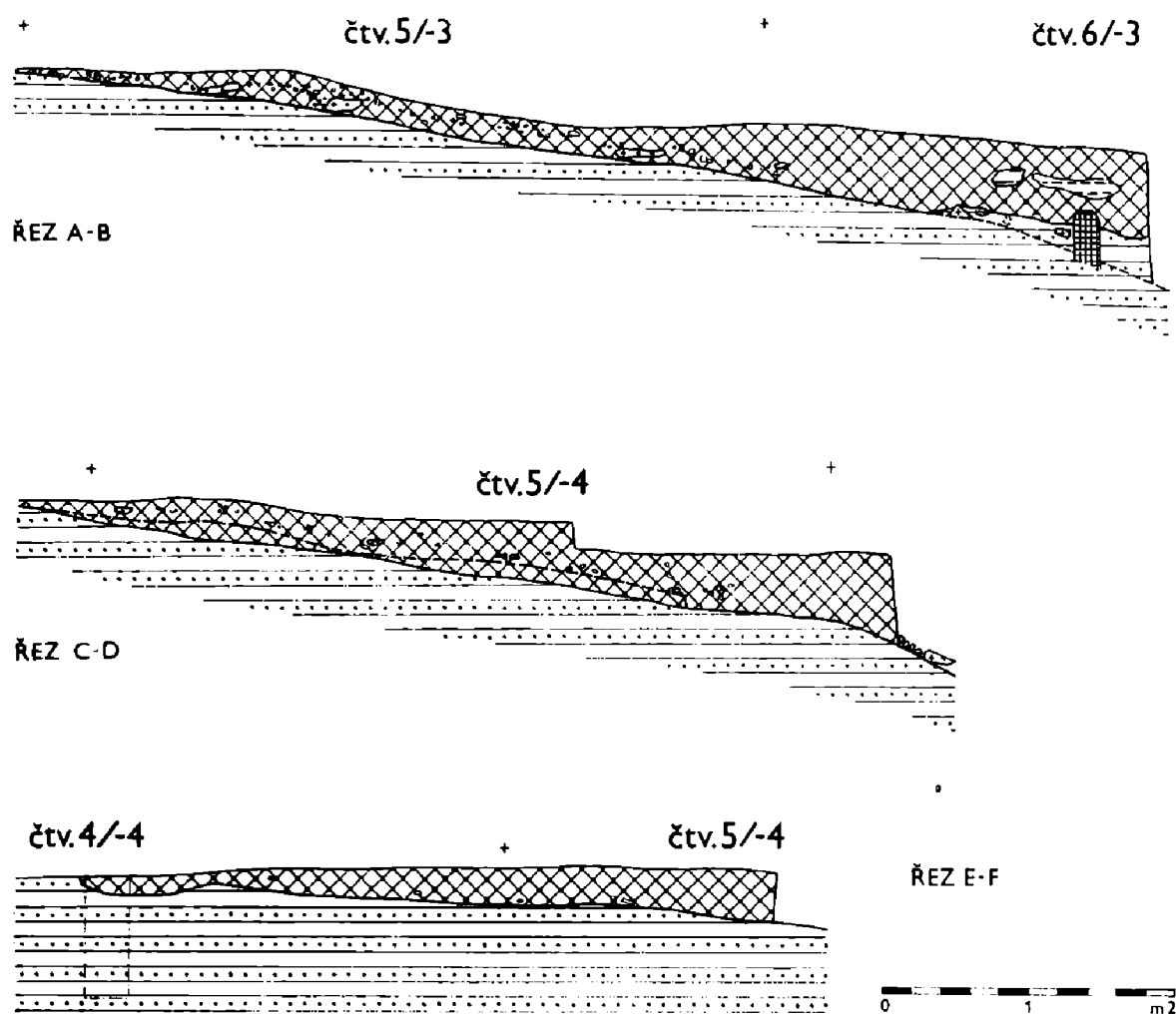
Ostatní kůlové jamky, žlábků a další zahlabené objekty asi s pohřebištem nesouvisely. U objektů č. 1–2 (obr. 6) byl prokázán jejich recentní původ. Obj. č. 4 (obr. 6), ležící mimo plochu s hroby, nepřinesl žádné nálezy a podle žlábků, které do kruhové jámy směřovaly, se asi jednalo o nějakou odvodňovací jímku neurčitelného stáří. Podobně nemůžeme nic konkrétního říci ani o obilní jámě (obj. č. 7; srov. obr. 10:3, 11, 18:9), která asi tvořila jeden celek se stavbou kůlové konstrukce nebo několika stavbami ve východním rohu nekropole (obr. 12, 15). Půdorys této stavby nebo staveb vymezovala část kůlových jamek a žlábků č. 10–37 (obr. 12, 14). V obilní jámě (obj. č. 7) jsme sice našli zlomek středohradištního

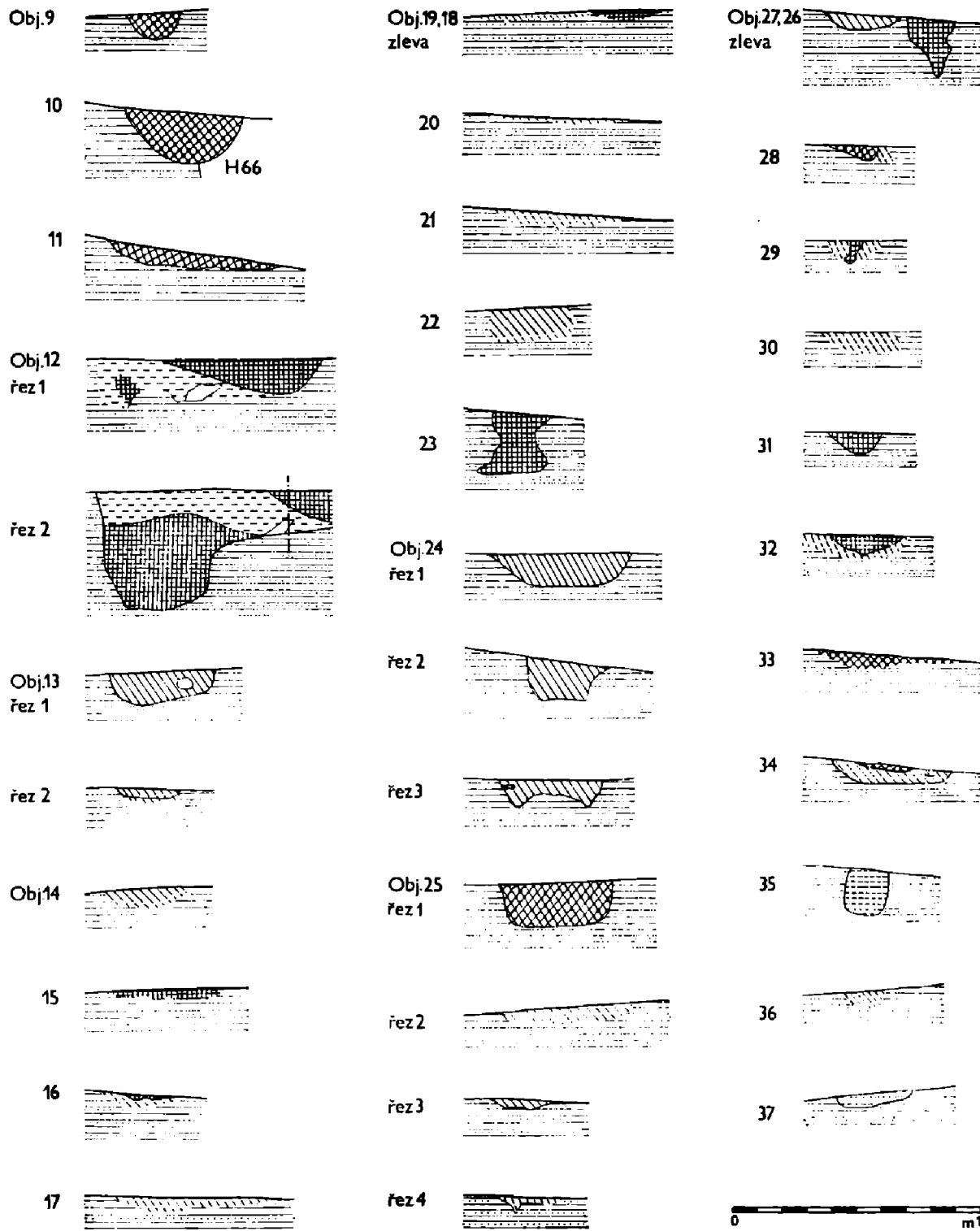
Obr. 12. V. Bílovice (okr. Břeclav). Půdorysné uspořádání kůlových jamek a žlábků (obj. č. 9–37) zachycených ve východním rohu pohřebiště v prostoru kamenného rozpadu (slabě podkreslen).

okraje (obr. 18:9), a podobně i kúlové jamky a žlábký č. 15, 24 a 34 obsahovaly každá po jednom drobném střepe středohradištního stáří (obr. 18:10-12), ale to k datování staveb nestačí. Navíc z vrstvy nad podloží, do něhož se zahlubovala část kúlových jamek stavby ve čtv. 4/-4 a 5/-4 (srov. Měřínský, NZ v archívu AÚ Brno, čj. 1725/78, 113-121, 129-131), jsme získali zlomky středověké až novověké keramiky, železné hřeby, zbytek železné obruče a hrot šípů z luku (obr. 12, 13, 18:1-5). Zjištění, že kúlová jamka č. 10 byla zahloubena do záspy hrobu č. 66 (srov. obr. 12, 14), který patří v rámci vývoje pohřbívání na nekropoli k mladším hrobům, nám dovoluje pouze rámcově uvažovat o tom, že kúlová stavba či stavby ve východním rohu pohřebiště byly mladší než skupina u nich se nalézajících hrobů datovaných do 2. poloviny až konce 9. století. Přesnější datování ani určení funkce objektu není vzhledem k nedostatku nálezů proveditelné. Nejpravděpodobněji se však jednalo o komplex lehkých sezónních hospodářských objektů z pozdního středověku až novověku. Vymezovaly je kúlové jamky obj. č. 10-11, 13-15, 18, 19 a 21 a obj. č. 20, 22, 24-29, 31 a 32 (obr. 12, 14, 15).

Stopy vlastního sídliště, jehož obyvatelé pohřbívali na nekropoli, jsme zachytili jen sporadicky, poněvadž již v minulosti došlo v okolí poliřebíště k řadě rekultivačních úprav, a právě v roce 1976 probíhaly práce severně a severovýchodně od lokality na východním svahu naproti vrcholu „Hradištěk“. V těchto místech byl vhodný prostor pro existenci sídliště. Při průběžném sledování zemních prací

Obr. 13. V. Bílovice (okr. Blatcav). Řezy A-B, C-D a E-F přes kamenný rozpad ve východním rohu pohřebiště.

Obr. 14. V. Bilovice (okr. Břeclav). Obj. č. 9–37, profily a řezy.

v okolí pohřebiště se nám skutečně podařilo 70 až 80 m severovýchodně od o bodu čtvercové sítě pohřebiště zachytit dvě jámy (obj. č. 57–58), které obsahovaly nevýrazný materiál (obr. 1, 17). V obj. č. 57 ležela kostra psa a množství dalších zvířecích kostí (Kratochvíl 1980, 78–79), mazanice, struska a zlomek dna středohradištní nádoby (obr. 18:13). V obj. č. 58 jsme našli pouze pánev koně (Kratochvíl 1980, 78–79). Další obj. č. 59 ležel 287 m severně od o bodu (srov. obr. 1). Jednalo se o pec s předpeční jámou datovanou sporými nálezy keramiky (obr. 18:14–15) do středohradištního období (srov. Měřinský, NZ v archivu AÚ Brno, čj. 1725/78, 128). Vzhledem k těmto zjištěným skutečnostem můžeme uvažovat o tom, že sídliště příslušující k nekropoli stávalo od ní vzdáleno 150–300 m severně až severovýchodně (objekty s mršinami zvířat i pece bývaly umístovány při okrajích venkovských osad), což odpovídá dosavadním úvahám o vzdálenostech sídlišť od pohřebišť (Dostál 1966, 97; tam další lit.).

Podle paleodemografického rozboru je možno odhadnout, že na pohřebišti zkoumaném v roce 1976 u Velkých Bílovic ukládala své mrtvé asi třiceti až čtyřicetiletá skupina. Vzhledem k tomu, že uvažujeme o alespoň částečném pohřbívání pod mohylami na nekropoli, mohl být původní počet pochovaných jedinců, a tudíž i počet obyvatel osady o něco větší. Ke snížení počtu hrobů mohlo dojít během rekultivačních prací a patrně i při dlouhodobém zemědělském obhospodařování plochy pohřebiště. Lze uvažovat asi o stovce pohřbených jedinců (srov. Měřinský–Stloukal 1983).

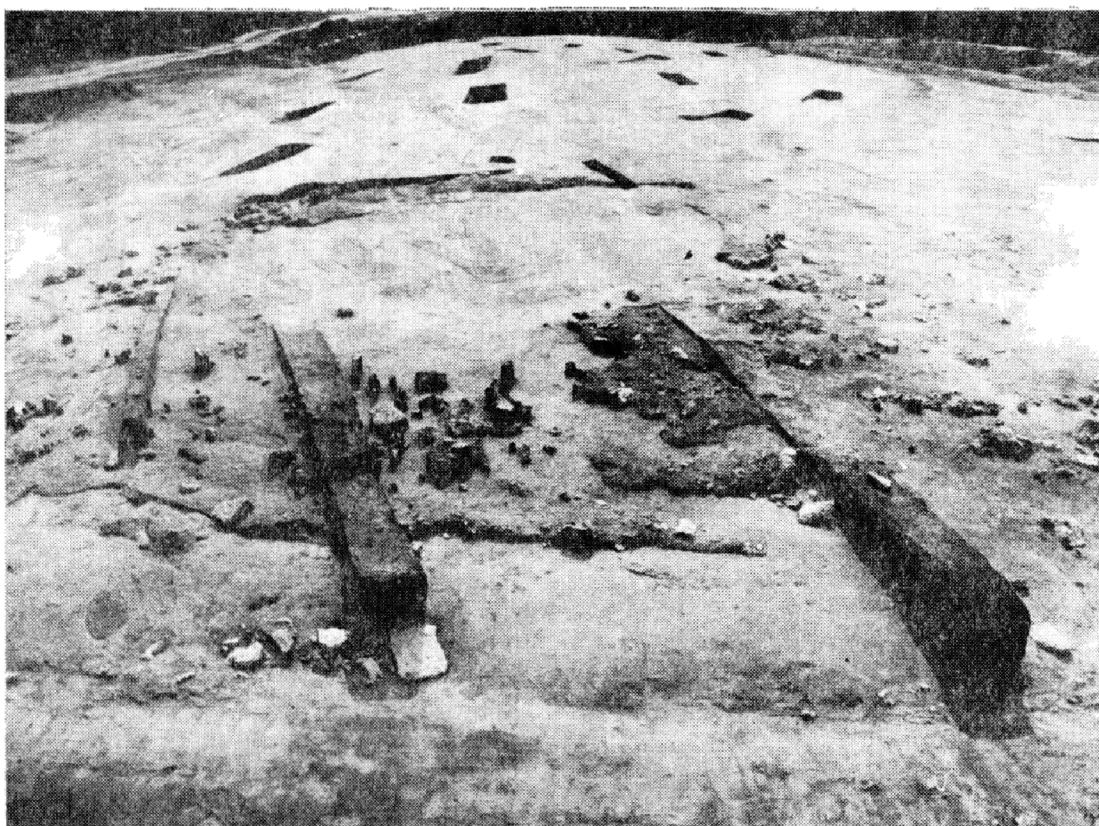
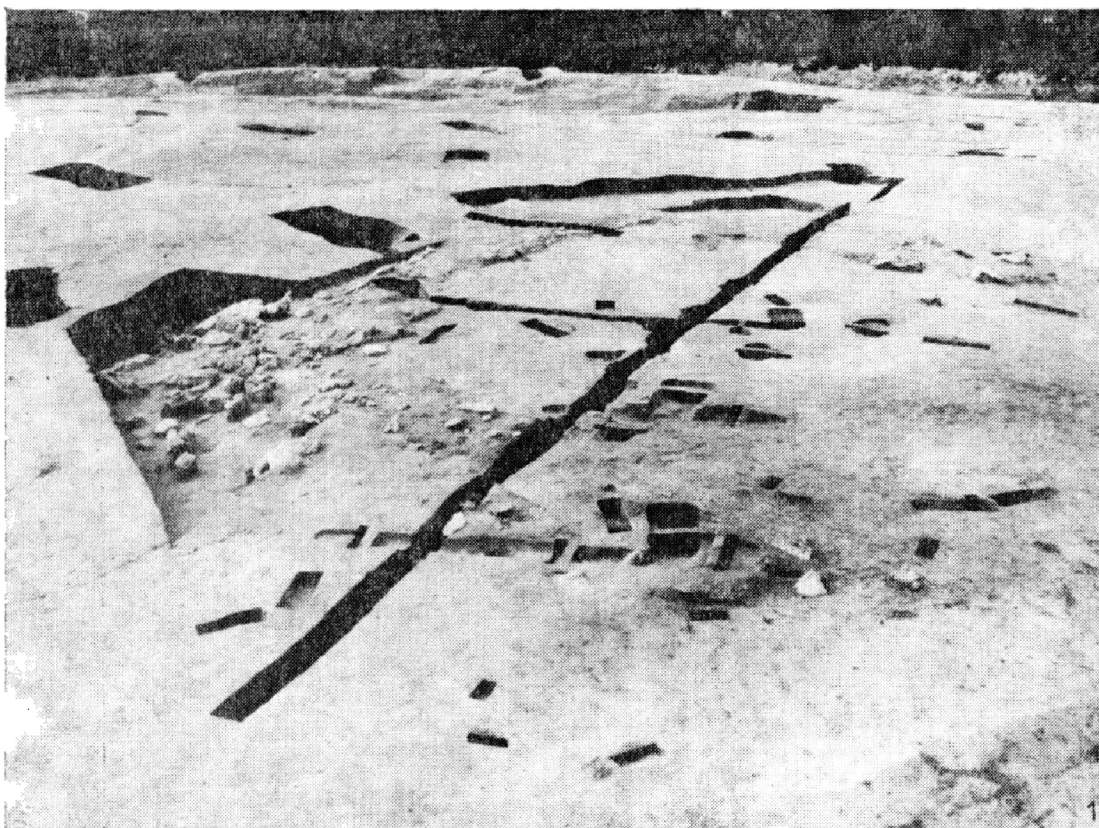
Počítáme-li na jednu usedlost (zemnici, srub, chatu) průměrně 4–5 obyvatel (pro časně slovanské období srov. Pleinerová 1975, 107), mohlo se sídliště, k němuž pohřebiště náleželo, skládat ze 6–10 usedlostí. Předpokládaná velikost sídlišť odpovídá údajům, které například pro josefovskou nekropoli udávají H. Hanáková a M. Stloukal (1966, 97–98), a jež obecně zhodnotil například B. Dostál (1966, 97–98). Tyto otázky souvisejí s celou rozsáhlou problematikou diferenciaci slovan-ské společnosti, systému slovanského zemědělství, možnostmi úživnosti půdy, plůžiny osad i hustoty, struktury a způsobu osídlení (srov. Pleinerová 1975, 105–112; Kudrnáč 1966, 197–221; Dostál 1976, 10–11; Štěpánek 1968, 226–274; 1969, 457–488, 649–680; Beranová 1980, 248–313).

Hlavním úkolem záchranného archeologického výzkumu ve Velkých Bílovicích v roce 1976 byla dokumentace a záchrana velkomoravských hrobů v místech rekultivačních prací. Na prvý pohled by se mohlo zdát, že další prozkoumané archeologické objekty, které nepřinesly efektní nálezy, nestojí za samostatné zpracování. Na druhé straně právě kamenný rozpad ve východním rohu nekropole by se při zběžnějším pohledu mohl jevit jako dílo člověka. Spolupráce s přírodními obory i jejich expertízy, včetně detailního archeologického výzkumu a stratigrafických zjištění, tuto možnost vyloučily. Dáme-li však všechny získané informace do souvislosti s pohřebišťem, přírodními poměry atd., vylouče z nich řada nových skutečností o věrských představách a duchovním životě staroslovanské populace, úpravě a uspořádání nekropole, vazbě na přírodní podmínky i některých sociálních aspektech týkajících se velikosti sídlišť a jeho vzdáleností od pohřebišť.

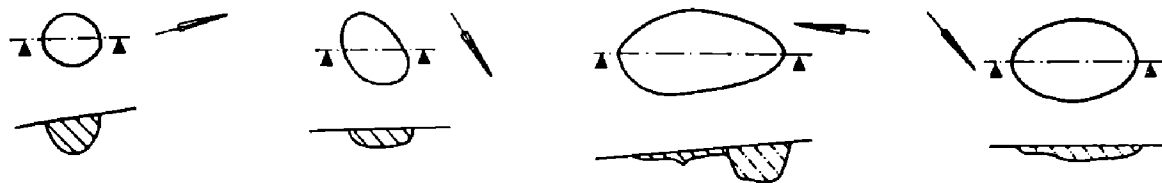
Popis jam, kúlových jamek, žlábků a nálezů z nich

Obj. 1 (obr. 6). Recentní jáma 314×64 až 84 cm, hl. 3–12 cm (u všech popisů jam, kúlových jamek a žlábků se rozumí hloubka pod úrovní začistěného podloží), která částečně narušovala hr. č. 13 a 14. Hnědý hlinitý zásyp obsahoval šroub a středohradištní střep (i. č. AÚ ČSAV Brno 17 867–308/76; obr. 18:6).

Obj. 2 (obr. 6). Recentní jáma 254×100 až 120 cm, hl. 15–20 cm, která částečně narušovala hr. 69 a 70. Hnědý hlinitý zásyp. Bez nálezů.

Obr. 15. V. Bilovice (okr. Břeclav). 1 – pohled na odkrytý kamenný rozpad ve východním rohu nekropole od V; na snímku patrný kůlové jamky a žlaby (obj. č. 10–37); 2 – pohled na kamenný rozpad od SV.

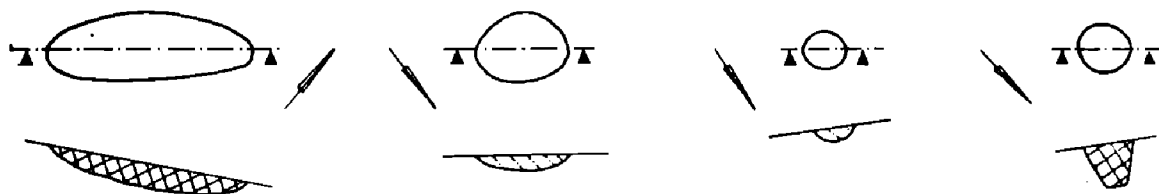

Obj.8

38

39

40

Obj.41

42

43

44

Obj.45

46

47

48

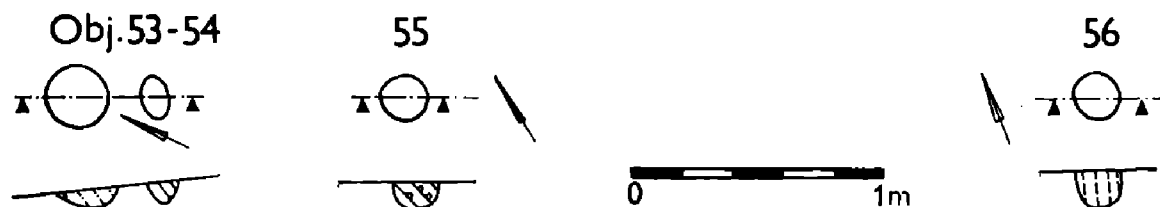

Obj.49

50

51

52

Obj.53-54

55

56

Obr. 16. V. Bilovice (okr. Břeclav). Obj. č. 8, 38-56, půdorysy a profily.

Obj. 3 (obr. 6). Žlábek dl. 426 cm, š. 22–30 cm, hl. 10–15 cm a orientovaný SSV–JJZ. Černý a hnědý hlinitý zásyp obsahoval dva středohradištní střepy (i. č. 322 až 323/76; obr. 18:7–8).

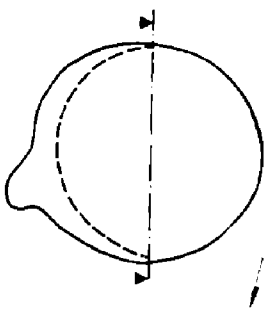
Obj. 4 (obr. 6). Jáma kruhového půdorysu o $\varnothing$ 210 cm a žlábků do ní ústící orientované SSZ–JJV. Hl. jámy 50–60 cm (+110 cm povrch. vrstev), zásyp hnědočerný hlinitý. Hl. žlábků 5–22 cm, šířka 23–45 cm, zásyp hnědý hlinitopísčítý. Bez nálezů.

Obj. 5 (obr. 7, 8, 9, 10:1–2). Na začištěném podloží se vyrýsoval hnědým humusovitým zásypem obdélníkovitého tvaru (160×65 až 45 cm) orientovaným JZ–SV. V hl. 50–35 cm (vždy +60 až 70 cm povrchových vrstev) se objekt zmenšil do otvoru 105×65 až 45 cm a v hl. 60 cm se jáma počala rozšiřovat a nabyla podoby šachty oválného půdorysu, který měl v hl. 100 cm (měřeno od středu obj.) rozměry 145×108 cm, v hl. 150 cm 142×122 cm, v hl. 200 cm 145×130 cm a v hl. 220 cm 130×140 cm. Do hl. 220 cm na Z straně a 150 cm na V straně tvořila zásyp hnědá humusovitá hlína s mezivrstvami žlutého písku. Ve středové hloubce 150 cm se do V stěny zahluboval asi 30–35 cm hluboký výklenek (obr. 8, řez E–F) vzniklý odpadnutím části stěny do šachty. Pod výše popsány vrstvami ležela v hl. 210 cm (v Z části) až 180 cm (ve V části; +60 až 70 cm povrchových vrstev) vhozená lidská kostra (obr. 8). Byla vhozena do částečně zasypané oválné šachty v hl. 245 až 275 cm (pod původním povrchem). Ležela na tenké zásypové vrstvě šedozeleného písku, která se svažovala k Z, pod ní vrstva černého humusu (do hl. 220 cm +60–70 cm povrch. vrstev) a nad kostrou v partii nohou šedý hlinitopísčítý zásyp a nad lebkou hnědý humus. Jedinec neurčitelného pohlaví, 16–18 let (i. č. antropolog. odd. NM Praha 8105); kostra středně dochována; vhozena po zádech do šachty, nohy i ruce silně skrčeny; rozm. 116×67 cm. Bez nálezů. Ve středové hloubce 220 cm (+60–70 cm povrch. vrstev) probíhalo kolem stěn žlábkovité zahloubení vytvořené pravděpodobně vodou stojící na dně šachty a od 225 cm (+60 až 70 cm) začínalo kotlovité dno zasypané šedým hlinitopísčítým zásypem přerušeným dvěma černými hlinitými mezivrstvami. Dno šachty se nacházelo v hl. 298 cm (měřeno od středu; +60 až 70 cm povrch. vrstev). V zásypu nad kostrou (hl. 70–80 cm, +60–70 cm) ležely dva středohradištní střepy (i. č. 295 až 296/76; obr. 9:1, 3) a kosti křečka (*Cricetus cricetus*; i. č. 301/76) a ve vrstvách pod kostrou (hl. 230–270 cm, +60–70 cm) tři středohradištní střepy (i. č. 297 až 299/76; obr. 9:2, 4, 5), zlomek železa (i. č. 300/76; obr. 9:6), kosti křečka (*Cricetus cricetus*; i. č. 303/76) a v hl. 230 cm (+60–70 cm) mimo několika kostí křečka 79 kostí ovce domácí (*Ovis aries*) ve stáří asi 1 roku (i. č. 302/76; obr. 8).

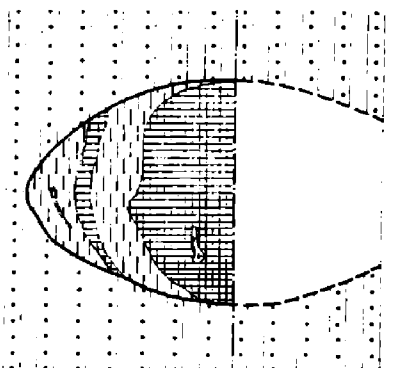
Obj. 6 (obr. 11). Jáma podobného charakteru jako předchozí objekt. Na podloží se rýsovala nepravidelným vejčítým zásypem orientovaným Z–V a o rozměrech 145×88 cm. V hl. 70–80 cm nabyla jáma nepravidelného oválného tvaru 125×138 cm a v hl. 150 cm přecházela ve dno kotlovitého tvaru, jež bylo v hl. 210 cm (+60 cm povrch. vrstev). Zásyp tvořila do hl. 60 cm černohnědá hlína a pak až na dno hlinitopísčítá výplň. Bez nálezů.

Obj. 7 (obr. 10:3, 11). Obilní jáma rýsující se na začištěném podloží oválným otvorem 47×35 cm. Stěny se stopami po kolících se rozšiřovaly až na $\varnothing$ 115 cm a přecházely v ploché dno v hl. 133–115 cm (+120 cm povrch. vrstev). Zásyp černý hlinitý s mezivrstvami žlutého písku. Pochází z něj středohradištní střep (i. č. 325/76; obr. 18:9).

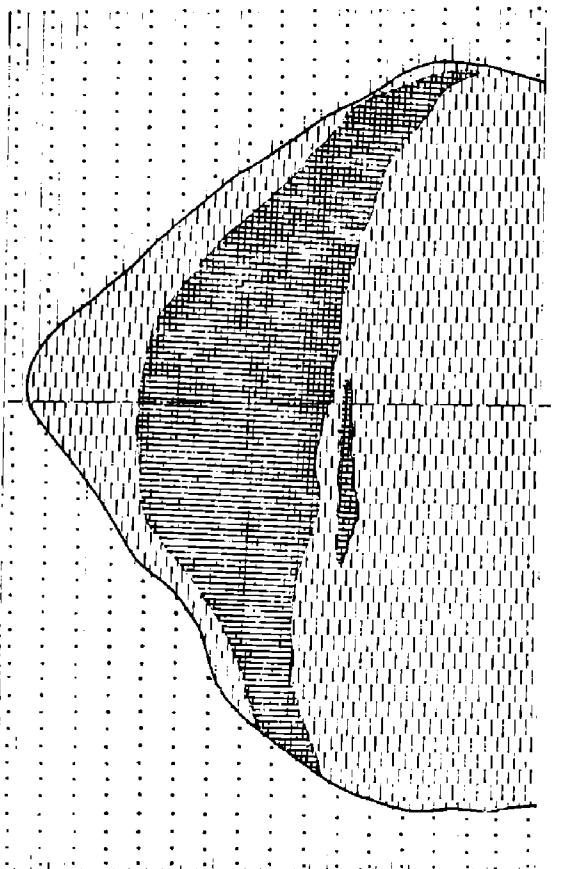
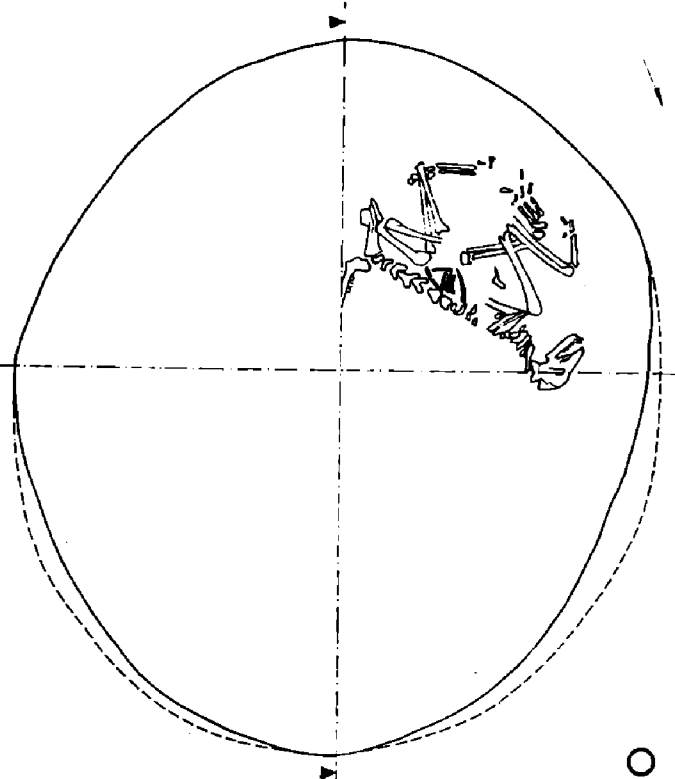
Obj. 8–11 (obr. 12, 14, 16). Kúlové jamky o rozměrech 22×20 až 64×24 cm, hl. 7–20 cm, vyplněné černohnědým a hnědým hlinitým zásypem. Z jamky obj. č. 8 pochází zlomek středověkého střepu (i. č. 324/76) a jamka obj. č. 10 byla částečně zahloubena do zásypu hrobu č. 66.

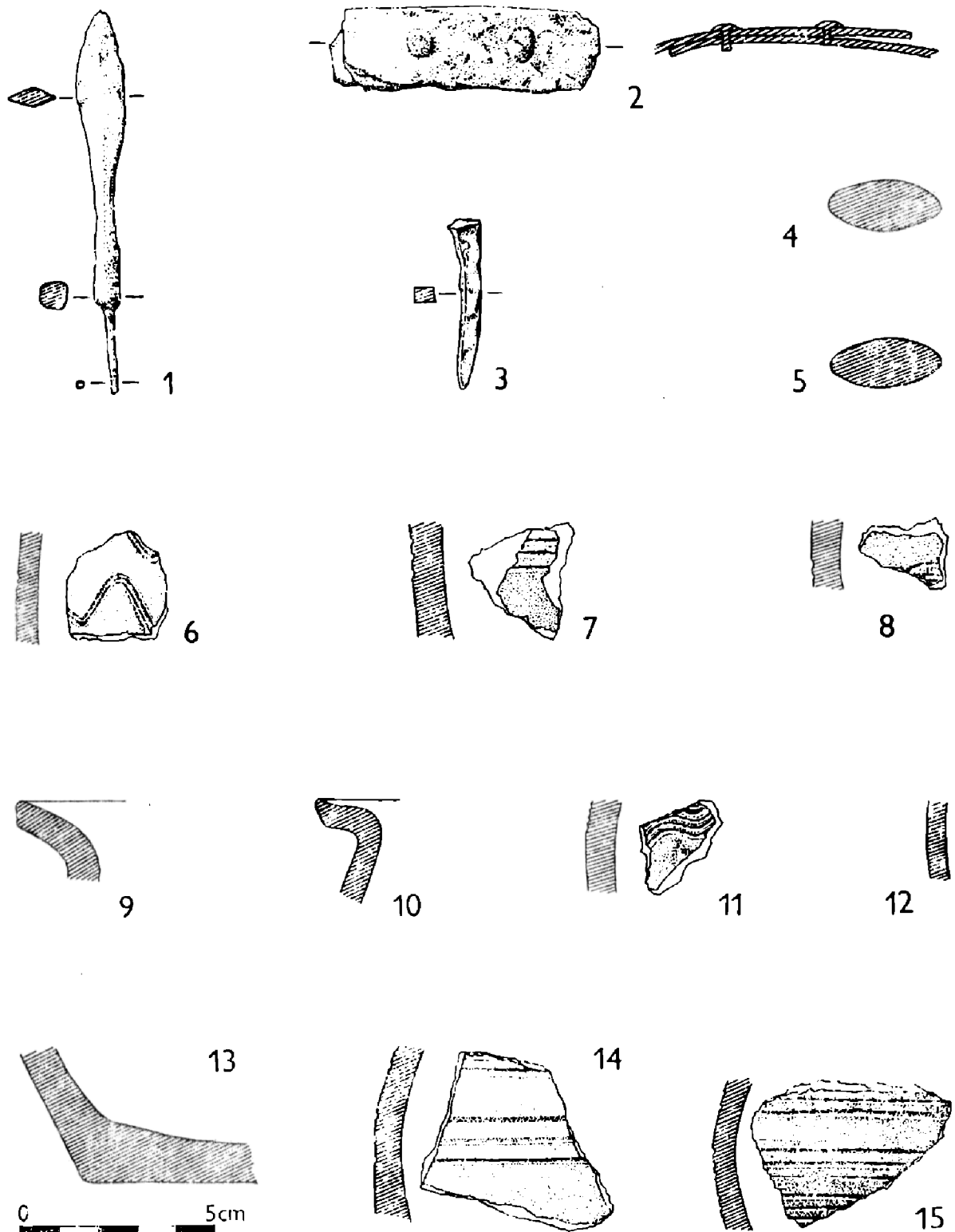
Obj.58

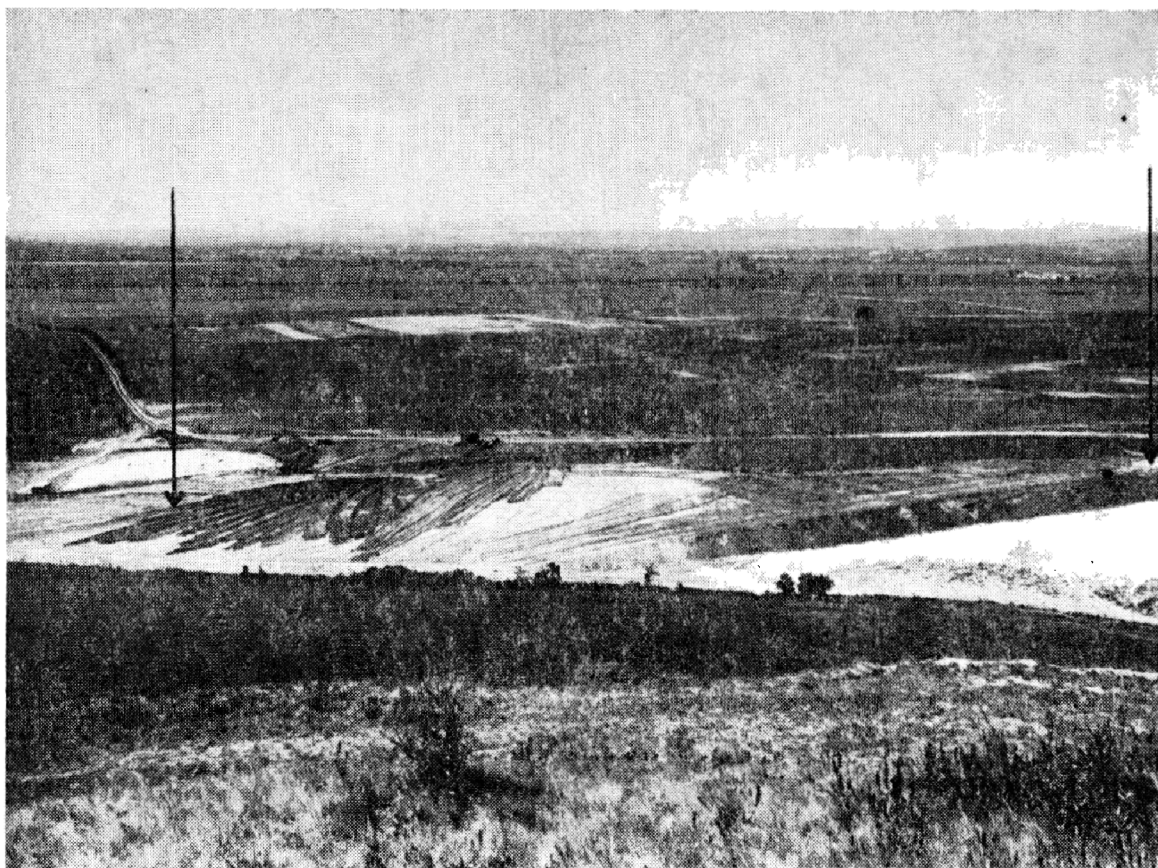
Obj.57

Obř. 17. V. Bilevice (okr. Brnočov), Obj. č. 57-58, půdorysy a řezy.

Obr. 18. V. Bilovice (okr. Břeclav). Výběr archeologických nálezů z obj. č. 1 (č. 6), č. 3 (č. 7–8), č. 7 (č. 9), č. 15 (č. 10), č. 24 (č. 11), č. 34 (č. 12), č. 57 (č. 13), č. 59 (č. 14–15) a z povrchové vrstvy ve čtv. 4/–4 a 5/–4 (č. 1–5). 1: i. č. AÚ ČSAV v Brně 17 867 – 309/76; 2: 311/76; 3: 310a/76; 4: 313/76; 5: 314/76; 6: 308/76; 7: 322/76; 8: 323/76; 9: 325/76; 10: 320/76; 11: 319/76; 12: 321/76; 13: 326/76; 14: 333/76; 15: 334/76.

Obr. 19. V. Bílovice (okr. Břeclav). Pohled na polohu pohřebiště a místa sídlištních nálezů (vyznačeny šipkami).

Obj. 12 (obr. 12, 14). Oválná jáma 124×84 cm, hl. 15–17 cm na jejímž dně se vyrýsovaly dvě samostatné kulové jamky hl. 49 a 20 cm. Zásyp černý hlinitý promísený jílovitopísčnými vrstvami. Bez nálezů.

Obj. 13 (obr. 12, 14). Pravoúhle zalomený žlábek, jehož část orientovaná JJZ–SSV je dl. 238 cm, š. 24–30 cm a hl. 5 cm a část Z–V je dl. 104 cm, š. 42 cm a hl. 10–13 cm. Zásyp hnědý hlinitý. Bez nálezů.

Obj. 14–22 (obr. 12, 14). Kulové jamky o rozměrech 30×30 až 80×34 cm, hl. 2–14 cm, vyplněné hnědým a černým zásypem. Z jamky obj. č. 15 pochází zlomek středohradištního okraje (i. č. 320/76; obr. 18:10) a lidský zub.

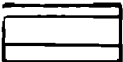

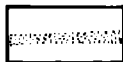
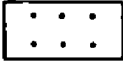
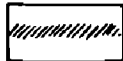

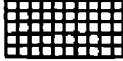

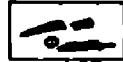

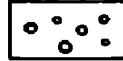
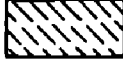

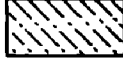
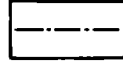

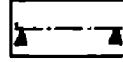
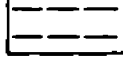

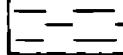

Obj. 23 (obr. 12, 14). Žlábek dl. 180 cm, š. 24 cm, hl. 24 cm a orientovaný JV–SZ. Zásyp černý hlinitý. Bez nálezů.

Obj. 24 (obr. 12, 14). Žlábek dl. 264 cm, š. 30–42, cm, hl. 15–17 cm a orientovaný SSV–JJZ. Kolmo na něj vybíhal k JV jeden a k SZ dva laloky dl. 68 až 110 cm, š. 34–68 cm a hl. 6–13 cm. Zásyp hnědý hlinitý. Z hlavního žlábků pochází středohradištní střepek (i. č. 319/76; obr. 18:11).

Obj. 25 (obr. 12, 14). Pravoúhle zalomený žlábek, jehož část orientovaná JJZ–SSV je dl. 440 cm, š. 24–64 cm a hl. 3–7 cm a část Z je dl. 96 cm, š. 42 až 46 cm a hl. 18 cm. Do hnědé hlinité výplně se v SSV části zahluvovala kulová jamka obj. č. 32. Bez nálezů.

Obj. 26–37 (obr. 12, 14). Kulové jamky o rozměrech 16×16 až 54×38 cm, hl. 4–22 cm, vyplněné černým a hnědým hlinitým zásypem. Jamka obj. 32 byla zahluvena do výplně žlábků obj. č. 25 a z výplně jamky obj. č. 34 pochází střepek středohradištního nebo středověkého stáří (i. č. 321/76; obr. 18:12).

Obr. 20. Popis grafického znázornění jednotlivých vrstev půdorysné situace. 1 – rostlý terén, šedá jílovitá vrstva (těgl), 2 – rostlý terén, žlutá jílovitá vrstva (těgl), 3 – rostlý terén, hnědá nivní glejová půda, 4 – rostlý terén, žlutý neogenní písek, 5 – rostlý terén, žlutý neogenní písek s hlínitou příměsí, 6 – černá hlinitá vrstva, 7 – černohnědá hlinitá vrstva, 8 – hnědá hlinitá vrstva, 9 – hnědá hlinitá vrstva promíšená jílem, 10 – hnědá hlinitopísčítá vrstva, 11 – šedohnědá hlinitá vrstva, 12 – šedá hlinitopísčítá vrstva, 13 – žlutá jílovitopísčítá vrstva, 14 – žlutá písčítá vrstva (v zásypu hrobů a ostatních archeologických objektů), 15 – hnědočerné hlinité vrstvy v šedožlutém hlinitopísčitém zásypu (pouze v hrobových jamkách), 16 – stopy po dřevěné úpravě hrobové jámy (pouze v hrobech), 17 – pozůstatky dřeva (pouze v hrobech), 18 – vymezení schematizovaného půdorysu dřevěné úpravy v hrobě, 19 – kosti, 20 – předměty hrobové výbavy, 21 – uhlíky, 22 – kameny, 23 – výkopové hrany, 24 – řezy, směr pohledu označen šipkou, 25 – vymezení půdorysu archeologického objektu, neviditelné části vyznačeny čárkovaně, 26 – předpokládaný průběh archeologických objektů v narušených partiích.

	1		14
	2		15
	3		16
	4		17
	5		18
	6		19
	7		20
	8		21
	9		22
	10		23
	11		24
	12		25
	13		26

Obj. 38–44 (obr. 2, 16). Kúlové jamky o rozměrech 17×14 až 82×27 cm, hl. 4–18 cm, vyplněné hnědočerným hlinitým a hnědým hlinitopísčítým zásypem. Bez nálezů.

Obj. 45–48 (obr. 2, 16). Kúlové jamky o rozměrech 20×16 až 28×14 cm, hl. 7–19 cm, vyplněné hnědým hlinitopísčítým zásypem. Bez nálezů.

Obj. 49–56 (obr. 2, 16). Kúlové jamky o rozměrech 11×18 až 26×16 cm, hl. 5–18 cm, vyplněné hnědým hlinitým a hlinitopísčítým zásypem. Bez nálezů.

Obj. 57 (obr. 1, 17, 18:13). Jáma částečně zničená při rekultivaci, nacházející

se 80 m SV od o bodu čtv. sítě pohřebiště. Zbytek objektu měl oválný půdorys 217×198 cm, hl. 155 cm (+70 cm odebráno), zásyp žlutý jílovitopísčité s mezi-
vrstvou černého humusu. Z výplně pocházejí úlomky mazanice (i. č. 327 až 331/76),
strusky (i. č. 332/76), úlomek dna středohradištní nádoby (i. č. 326/76; obr. 18:13),
kostra psa domácího (*Canis familiaris*; i. č. 343/76), kosti tří koček domácích (*Felis*
catus; i. č. 345/76, 347/76), 24 kostí ze skotu (*Bos taurus*), které náležely dvěma
jedincům (i. č. 344/76), 4 kosti kura domácího (*Gallus gallus*; i. č. 346/76), 23 kostí
prasete (*Sus domesticus*), kost skotu (*Bos taurus*) a kost křečka (*Cricetus cricetus*),
vše i. č. 347/76.

Obj. 58 (obr. 1, 17). Jáma částečně zničená při rekultivaci, nacházející se
70 m SV od o bodu čtv. sítě pohřebiště. Zbytek objektu byl kruhového půdorysu
o $\varnothing$ 136 cm, hl. 130 cm (+70 cm odebráno), zásyp jílovitopísčité žlutý s mezi-
vrstvami černého humusu. Z výplně pochází pánev koně (*Equus caballus*; i. č.
348/76).

Obj. 59 (obr. 1, 18:14–15). Pec s předpecní jámou obdélníkovitého tvaru
o rozměrech asi 2×2 m nacházející se 287 m od o bodu čtv. sítě pohřebiště. Vzhle-
dem k pokračujícím rekultivačním pracem se podařilo z rozrušeného objektu vy-
zvednout pouze několik zlomků mazanice (i. č. 335 až 337/76), kostí (i. č. 338/76)
a dva střepy (i. č. 333 až 334/76), které objekt datují do středohradištního období
(obr. 18:14–15).

Čtv. 4/-4, 5/-4. V povrchové vrstvě humusu v hl. 0–20 cm byla v prostoru
nad objektem č. 29–30 a mezi obj. č. 24–25 nalezena řada předmětů většinou
recentního původu. Jednalo se o tři žel. hřeby (i. č. 310a až 310c/76; obr. 18:3),
zlomky keramiky datované do 19. nebo poč. 20. stol. (i. č. 313 až 318/76; obr.
18:4–5), zlomek železné obruče (i. č. 311/76; obr. 18:2), zlomek cihlové krytiny
nebo dlažky (i. č. 312/76) a středověký železný hrot šípů z luku dl. 10,7 cm (i. č.
309/76; obr. 18:1).

Literatura

- Beranová, M., 1980: *Zemědělství starých Slovanů*. Praha.
Čsl. vlastivěda 1968: *Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*. Praha.
Dostál, B., 1966: *Slovenská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Praha.
– 1976: *Zemědělská výroba na území ČSSR v 6.–10. století*, AH 1, 9–26.
– 1978: *Dvacet let archeologického výzkumu Břeclavi-Pohanska, VVM XXX, 129–157*.
Dostál, B.–Vignatiiová, J.–Šik, A., 1980: *Břeclav-Pohansko 1978 (okr. Břeclav)*, PV 1978, 29–31.
Eisner, J., 1966: *Rukověť slovanské archeologie*. Praha.
Hlanáková, H.–Stloukal, M., 1966: *Staroslovanské pohřebiště v Josefově. Antropologický rozbor*,
Rozpravy ČSAV, řada společenských věd, roč. 76, seš. 9. Praha.
Hrubý, V., 1965: *Staré Město, Velkomoravský Velehrad*. Praha.
Hrubý, V.–Marešová, K., 1975: *Uherské Hradiště-Sady. Středisko velkomoravské kultury a moci*.
Jeřábek, R., 1961: *K otázce vzniku poutních míst a jejich vlivu na život a kulturu venkovského
lidu*, ČL 48, 145–152.
Kraskovská, E., 1959: *Nález slovanské studně v Malom Trní, okres Pezinok, AR XI, 583–585*.
Kratochvíl, Z., 1980: *Nálezy zvířecích kostí ze staroslovanského pohřebiště u Velkých Bílovic (okr.
Břeclav)*, PV 1977, 78–79. Brno.
Kudrnáč, J., 1966: *Die slawischen eingetieften Wohnstätten*, VPS VI, 107–221.
Ludikovský, K.–Hašek, V., 1978: *Interdisciplinární racionalizační brigáda (IRB) – výsledky práce
moravské skupiny za rok 1976*, PV 1976, 136–138. Brno.
Měřínský, Z., 1978: *Povrchové průzkumy a záchranné akce v okolí Velkých Bílovic v roce 1976
(okr. Břeclav)*, PV 1976, 104–105. Brno.
– 1985: *Velkomoravské kostrové pohřebiště ve Velkých Bílovicích (okr. Břeclav)*, StAÚ Brno,
roč. XIII, v tisku. Praha.
Měřínský, Z.–Stloukal, M., 1983: *Antropologický materiál ze slovanského pohřebiště ve Velkých
Bílovicích (okr. Břeclav)*, ČNM, řada přírodovědná, CLII, 189–221.

- Mjartan, J., 1953: Vampírske povery v Zemplíne, Slovenský národopis I, 107–134.
- Niederle, L., 1911: Život starých Slovanů. Slovanské starožitnosti, oddíl kulturní, díl I. Praha.
- 1916: Život starých Slovanů. Slovanské starožitnosti, oddíl kulturní, díl II., sv. 1. Praha.
- 1953: Rukověť slovanských starožitností. Praha.
- Pleinerová, I., 1975: Březno. Vesnice prvních Slovanů v severozápadních Čechách. Praha.
- Sós, Á. Cs., 1954: Rapport préliminaire des fouilles exécutées autour de la chapelle du château de Zalavár, Acta archaeologica ASH IV, 267–274.
- 1960: Wykopiska w Zalavár, SI Ant VII, 211–305.
- Štěpánek, M., 1968: Plužina jako pramen dějin osídlení. (Příspěvky k dějinám osídlení 2), ČSČH XVI, 247–274.
- 1969: Strukturální změny středověkého osídlení I, II, ČSČH XVII, 457–488, 649–680.
- Tomeš, J., 1966: Společenský a rodinný život. In: Hornácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat, 283–359. Brno.
- Tribula, J., 1966: Raně středověké slovanské studny, SPFFBU E 11, 59–78.
- Vallašek, A., 1972: Hromadný hrob z 10. storočia v Bratislave, Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok 8, 229–252.
- Vendtová, V., 1966: Studne z doby veľkomoravskej v Pobedíme, SIA XIV, 417–438.
- Vignatiiová, J., 1982: Veľkomoravská studna z Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 27, 203–214.
- Významné slovanské náleziská 1978: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Untersuchung von Siedlungsobjekten, Gruben, Pfostenlöchern und Furchen auf dem großmährischen Gräberfeld bei Velké Bilovice

Bei den Ausgrabungsarbeiten auf dem Gräberfeld bei Velké Bilovice, das ins 9. und in den Beginn des 10. Jhdts. angesetzt wird, wurden auf dem Gelände der Nekropole – außer 73 Skelettgräbern – 56 weitere Objekte (d. i. 7 große Gruben, ansonsten nur Furchen und Pfostenlöcher) untersucht, von 3 außerhalb der systematisch erforschten Grabungsfläche liegenden Gruben abgesehen. In der östlichen Ecke der Begräbnisstätte konnte eine große Steindestruktion präpariert werden.

Die Nekropole lag ursprünglich auf einer Art Halbinsel, ins Inundationsgebiet vorspringend. Die geologische Liegende der Fundstätte bildeten miozäne, wahrscheinlich sarmatische Sande, die südostwärts von einer bis zu 1 m starken Schicht von Lössen und Soliflukts-Sedimenten überdeckt sind.

Das ursprünglich kompliziertere Mikrorelief des Terrains war durch humose Oberflächenschichten von einer Stärke bis zu 2 m geebnet worden. In der östlichen Ecke lagen diese Humusschichten auf eine Schicht neogener Tone auf, in der die erwähnte Anhäufung von größeren sowie kleineren, auf einer Fläche im Ausmaß von ca 15×15 m verstreuten Steinblöcken verzeichnet wurde, und zwar auf der Kontaktfläche der Quartärsedimente. Die kreisförmige Verteilung dieser Steine ist höchstwahrscheinlich auf geologisch-morphologische Prozesse zurückzuführen. Wollte man in diesem Zusammenhang überhaupt an einen menschlichen Eingriff denken, käme er nur für die Zeit vor der jüngsten Lössablagerung (Interstadial W 2/W 3) in Frage.

Einige, am Rande des Gräberfeldes entdeckte Pfostenlöcher (Obj. Nr. 51–56, 49–50, 38–44) können als Spuren einer Umzäunung bzw. Abgrenzung interpretiert werden. Das größte Interesse wandte sich zwei brunnenartigen Ausnehmungen zu; die eine (Obj. Nr. 5) war in der nördlichen Ecke, die andere (Obj. Nr. 6) in der Mitte der nordöstlichen Seite des Gräberfeldes situiert. Die größere, 365 cm tiefe Ausnehmung (Obj. Nr. 5), die das Skelett eines offenbar hinabgeworfenen Toten sowie Schafknochen enthielt, befand sich auf der Stelle, wo der Friedhofseingang voraussetzen wäre: auf dessen mögliche Einfriedung deutet eine Reihe Pfostenlöcher (Obj. Nr. 45–48) und eine parallel verlaufende Furche (Obj. Nr. 3) hin, die dieses Objekt auf beiden Seiten einfaßt. Die kleinere Ausnehmung (Obj. Nr. 6) war 270 cm tief. Keramikfunde datieren die Objekte Nr. 5 sowie Nr. 6 in die mittlere Burgwallzeit. Für einen Zusammenhang der beiden Objekte mit dem Gräberfeld spricht die Tatsache, daß diese zwei einander so ähnlichen Ausnehmungen den Grundriß der Begräbnisstätte respektieren. Wir deuteten sie als Brunnen-schächte ohne Schalung, die bei dem „strava“ genannten Leichenschmaus sowie bei gewissen magischen Reinigungs- und schutzbringenden Riten eine Rolle gespielt haben mögen. Diese Annahme scheint auch der oben erwähnte Inhalt des Objektes Nr. 5 zu bekräftigen. An der Gesichtspartie des hinabgeworfenen Skeletts eines Individuums (unbestimmbar Geschlechts) im Alter von 16–18 Jahren, wurde nämlich ein auffallender Defekt festgestellt – ein Zwillingszahn im Oberkiefer, zusammengewachsen mit überzähligen stellungen erweckt haben mag, dürfte der Grund für die ungewohnte Bestattungsweise erblickt Schneidezähnen. Gerade in solcher Mißbildung, die in einer ländlichen Umwelt abergläubische Vor-

stellungen erweckt haben mag, dürfte der Grund für die ungewohnte Bestattungsweise erblickt werden. Der alte Glauben an die Reinigungskraft der Wasserquellen könnte nur noch zu dem Entschluß beigetragen haben, diesen Toten im Brunnen, dessen Funktion schon erloschen war, zu begraben. Eine Parallele zur Fundsituation in unserem Objekt Nr. 5 ist übrigens aus den Souterrainräumen der Academia Istropolitana bekannt.

Spuren der zugehörigen Siedlung waren nur sporadisch festzustellen. Zwei Gruben (Obj. Nr. 57-58), deren Inhalt vorwiegend aus Tierknochen (Hundeskelett, Beckenknochen eines Pferdes u. s. w.) bestand, wurden in einer Entfernung von 70-80 m nordostwärts vom zentralen Teil der Nekropole entdeckt. 287 m weit (von demselben Punkt aus gemessen) davon stieß man in nördlicher Richtung auf einen Backofen mit Aschengrube, den keramische Begleitfunde in die mittlere Burgwallzeit datieren (Obj. Nr. 59). Wir nehmen daher an, die Siedlung hätte nord- bzw. nordostwärts vom Gräberfeld, in einer Entfernung von 150-300 m gelegen. Zu dieser Voraussetzung führt uns der Umstand, daß Gruben für Tierkadaver sowie auch Backöfen zumeist am Rande von Dorfsiedlungen platziert wurden. Paläodemographische Analyse erlaubt den Schluß, daß die Nekropole schätzungsweise von einer dreißig- bis vierzigköpfigen Gruppe, deren Siedlung 6-10 Anwesen gezählt haben wird, belegt wurde.

Abbildungen :

1. Skizze mit der Anlage des großmährischen Gräberfeldes bei Velké Bilovice (Bez. Břeclav) und seine Lokalisierung im Zusammenhang mit den benachbarten Siedlungsobjekten im Terrain. Die durchgeforschte Fläche ist mit einer strichpunktierten Linie und durch Quadratnetz beschränkt.
2. Velké Bilovice. Gesamtplan des Gräberfeldes.
3. Velké Bilovice. 1 - Blick auf das Gräberfeld vom SW mit Hradištko im Hintergrund. 2 - Gräberfeldfläche, Blick vom NO.
4. Velké Bilovice. Bodenverhältnisse des Gräberfeldes. Stark schraffierte Linien: sog. Glejboden. Dichte Punkte: Neogensand, dünne Punkte: Neogensand mit 25 cm starker sandtoniger Terasse, Punkte mit horizontaler Schraffierung: Neogen-Lehm mit steinernem Zerfall auf der Oberfläche, S₁ und S₂: pedologische Sonden. Strichpunktierte Linien begrenzen die im Jahr 1975 vernichtete Fläche.
5. Velké Bilovice. Querschnitte aus den Sonden S₁ und S₂.
6. Velké Bilovice. Objekte Nr. 1-4. Grundrisse und Querschnitte.
7. Velké Bilovice. Objekt Nr. 5. Gesamtsituation und Schnitt A-B.
8. Velké Bilovice. Objekt Nr. 5. Grundrißsituation in der Schicht mit hingeworfenem Skelett Nr. 71, Schicht mit den Tierknochen (Tiefe 230 cm) und Schnitte C-D, E-F.
9. Velké Bilovice. Funde aus der Füllung eines brunnenartigen Schachtes im Objekt Nr. 5 mit eingeworfenem Skelett Nr. 71.
10. Velké Bilovice. 1 - Skelett Nr. 71 in Objekt Nr. 5. 2 - Objekt Nr. 5, Eintrittsloch in den Schacht. 3 - Objekt Nr. 7, Querschnitt.
11. Velké Bilovice. Objekt Nr. 6, Grundriß und Querschnitte A-B, C-D. Objekt Nr. 7, Grundriß und Querschnitt.
12. Velké Bilovice. Grundrißanordnung der Pfostenlöcher und Rinnen (Objekte Nr. 9-37) in der östlichen Ecke des Gräberfeldes.
13. Velké Bilovice. Schnitte A-B, C-D und E-F durch den Steinzerfall in der östlichen Ecke des Gräberfeldes.
14. Velké Bilovice. Objekte Nr. 9-37, Profile und Schnitte.
15. Velké Bilovice. 1 - Steinzerfall in der östlichen Ecke des Gräberfeldes. Blick von O. Auf dem Bild sind die Pfostenlöcher und Rinnen sichtbar (Objekte Nr. 10-37). 2 - Steinzerfall. Blick von NO.
16. Velké Bilovice. Objekte Nr. 8, 38-56. Grundrisse und Profile.
17. Velké Bilovice. Objekte Nr. 57-58, Grundrisse und Querschnitte.
18. Velké Bilovice. Auswahl der Funde aus den Objekten: Nr. 1 (Nr. 6), Nr. 3 (7-8), Nr. 7 (9), Nr. 15 (10), Nr. 24 (11), Nr. 34 (12), Nr. 57 (13), Nr. 59 (14-15) und aus der oberflächigen Schicht in den Quadraten 4/-4 und 5/-4.
19. Velké Bilovice. Lage des Gräberfeldes und Stellen der Siedlungsfunde (mit Pfeilen bezeichnet).
20. Erklärung zur graphischen Darstellung der einzelnen Schichten und der Grundrißsituation. 1 - gewachsener Boden, graue lehmige Schicht. 2 - gewachsener Boden, gelbe lehmige Schicht. 3 - gewachsener Boden, brauner Ton. 4 - gewachsener Boden, Sandschicht. 5 - gewachsener Boden, Sandschicht mit Ton. 6 - schwarze Erdschicht. 7 - schwarzbraune Erdschicht. 8 - braune Erdschicht. 9 - braune Erdschicht mit Lehm. 10 - braune tonsandige Schicht. 11 - graubraune Erdschicht. 12 - graue tonsandige Schicht. 13 - gelbe lehmsandige Schicht. 14 - gelbe sandige Schicht. 15 - braunschwarze Erdschichten. 16 - Holzspuren in den Grabgruben. 17 - Holzreste. 18 - Grundriß der Gräber mit Holz. 19 - Knochen. 20 - Gegenstände aus den Gräbern. 21 - Kohle. 22 - Steine. 23 - Grabungsgrenze. 24 - Schnitte. 25 - Begrenzung des Grundrißes der Objekte. 26 - wahrscheinliche Form der zerstörten Objekte.